

KULTŪRAS SEKTORA EKONOMISKĀ NOZĪME UN IETEKME LATVIJĀ

***SIA „ANALĪTISKO PĒTĪJUMU UN STRATĒGIJU LABORATORIJA”
SASKAŅĀ AR VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDA PASŪTĪJUMU***

RĪGA, 2007

**KULTŪRAS SEKTORA EKONOMISKĀ NOZĪME UN IETEKME
LATVIJĀ**

KVANTITATĪVS PĒTĪJUMS

OKTOBRIS, 2007

Pasūtītājs:	Valsts Kultūrkapitāla fonds	
	Rīga, Vīlandes iela 3, LV-1010	
	Kontaktpersona:	Edgars Vērpe
Izpildītājs:	SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija"	
	Rīga, Ausekļa iela 1-12, LV-1010	
	Darba grupas vadītājs:	M.Phil., PhD (Cantab.) Roberts Ķīlis
Darba grupa:	Edīte Evere, Mārtiņš Kazāks, Edgars Kalniņš, Maija Kāle	

SATURS

1.KOPSAVILKUMS.....	5
2.IEVADS.....	7
1.1.Pētījuma mērķis un uzdevumi.....	7
1.2.Pētījuma struktūra.....	9
1.3.Jēdzieni.....	9
'Ietekme'- saskaņā ar Landri (Landry et al (1993)) definīciju 'ietekme' ir dinamisks jēdzienu, kas iepriekšpieņem, ka eksistē cēloņu un sekū saistība. To var mērīt, izvērtējot konkrētu darbību rezultātus, neatkarīgi no tā, vai tā ir iniciatīva, iniciatīvu kopums, kas veido politiku, vai politiku kopums, kas veido stratēģiju.....	9
Jēdzieni 'tiešā ietekme', 'netiešā ietekme' un 'izraisītā ietekme'. Kultūras institūcijas, pasākumi un darbības rada ievērojamu ekonomisko efektu gan tieši, gan netieši vietējā, pašvaldību, valsts un starptautiskā līmenī.	10
'Kultūras sektors' - Eiropas Kultūras un attīstības uzdevumu vienība (1997) uzsver, ka kultūru nevar uzskatīt tikai par vienu no ekonomikas un tirdzniecības politikas sastāvdaļām, jo rezultātā var tikt atbalstītas tās kultūras apakšnozares, kas ir komerciāli populārākās, pakļaujot aizmirstībai eksperimentālo un inovatīvo kultūras aspektu.	11
3.SITUĀCIJA KULTŪRAS EKONOMIKAS PĒTNIECĪBAS JOMĀ LATVIJĀ.....	12
3.1.Kultūras ieguldījums.....	12
3.2.Autortiesību ieguldījums.....	13
3.3.Citu nozaru ekonomiskās ietekmes pētījumi Latvijā.....	15
4.SITUĀCIJA KULTŪRAS SEKTORA EKONOMISKĀS PĒTNIECĪBAS JOMĀ PASAULĒ.....	15
5.METODES UN MODEĻI SEKTORA EKONOMISKĀS IETEKMES NOVĒRTĒŠANAI.....	18
5.1.Aprakstošā pētījuma metode.....	18
5.2.Finanšu apsekojuma metode	18
5.3.Ielaides – izlaidis modelis.....	18
5.4.Ražošanas ķēdes modelis.....	18
5.5.Nosacītā novērtēšanas metode.....	19
5.6.Nozares kartēšanas modelis.....	19
5.7.Modeļa izvēles pamatojums.....	19
5.8.Ielaides – izlaidis modeļa detalizētāks apraksts.....	20
6.METODOLOĢIJA	21
6.1.Izīlases veidošana.....	22
6.2.Riski un ierobežojumi.....	22
7.FINANSĒJUMS KULTŪRAS NOZAREI UN STATISTISKĀ INFORMĀCIJA.....	23
8.ANALĪZE.....	25
8.1.Atsaucība anketu aizpildīšanā un datu reprezentativitāte	25
8.2.Datu apstrāde un analīze.....	27
Nodarbinātība kultūras sektorā absolūtos skaitļos un salīdzinoši.....	27
Nodarbināto ieņemamo amatu salīdzinošais atspoguļojums.....	28
Finanšu avotu apskats kultūras nozarē.....	35
9.SECINĀJUMI UN IEROSINĀJUMI.....	38
10.IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS.....	40
10.1.Datu apstrāde un analīze.....	40
10.2.Internets.....	43

ATTĒLU SATURS

Attēls 1: Ekonomijas, efektivitātes un lietderības mērīšana dažādos procesa posmos.....	9
Attēls 2: Nodarbinātība kopā pa kultūras apakšnozarēm 2005. gadā, %.....	27
Attēls 3: Darbinieku ieņemamo amatu atspoguļojums kultūras apakšnozarēs 2005.gadā, %..	28
Attēls 4: Pilna un nepilna laika darbinieku vidējās darba algas attiecība pa apakšnozarēm 2005.gadā	
Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.....	29
Attēls 5: 2005.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām.....	31
Attēls 6: 2006.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām.....	32
Attēls 7: Procentuālais kultūras sektora izdevumu apjoms nodarbināto algām sadalījumā pa apakšnozarēm, 2005. Un 2006.gadā.....	32
Attēls 8: 2005.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām (bez atalgojuma un citiem ar cilvēkresursiem saistītiem izdevumiem).....	34
Attēls 9: 2006.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām (bez atalgojuma un citiem ar cilvēkresursiem saistītiem izdevumiem).....	34
Attēls 10: Finansējuma avoti kultūras apakšnozarēs, 2005.gadā.....	35
Attēls 11: Finansējuma avoti kultūras apakšnozarēs, 2006.gadā.....	36

TABULU SATURS

Tabula 1: Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi (%).....	23
Tabula 2: Kultūras organizāciju skaits dalījumā pa kultūras apakšnozarēm	24
Tabula 3: Respondentu apjoms.....	26

1. KOPSAVILKUMS

Lai arī kultūra Latvijā tiek uzskatīta par būtisku ikdienas sastāvdaļu, attieksme pret to ir kā pret patērējošu nozari, kas eksistē uz citu tautsaimniecības nozaru radīto bagātību pārdales rēķina.

Šis pētījums parāda, ka kultūrai Latvijā ir ekonomiska nozīme ne tikai izmaksu ziņā. Kultūrai ir arī tieša, netieša un izraisīta¹ ekonomiskā ietekme.

Pasaulē veikti neskaitāmi kultūras ekonomiskās ietekmes novērtējuma pētījumi, izmantojot dažādas metodoloģiskās pieejas. Parasti šo pētījumu nolūks ir noskaidrot, kāda ir publiskā finansējuma (valsts un pašvaldību) nozīme, lai varētu pamatot tā piešķiršanas lēmumus. Latvijā kultūras ekonomiskā ietekme ir pētīta, un šo pētījumu zināmā mērā var uzskatīt par darba turpinājumu. Atšķirībā no iepriekšējiem, šajā pētījumā izmantota klasiskā ielaides-izlaides (*input - output*) metode, ar kuras palīdzību konsekvēti analizēti sekundārie dati (publiski pieejamā statistika) un apjomīgs primāro datu kopums, kas iegūts kultūras organizāciju apsekojuma rezultātā. Papildus pētījumam šajā ziņojumā sniegta arī pašas metodes analīze un tās izvēles pamatojums. Līdz ar to pētījuma autori norāda, ka šāda apjoma un veida analīze, par kādas nozares ekonomisko ietekmi un nozīmi Latvijas tautsaimniecībā, ir veikta pirmo reizi, un kultūras sektors tādējādi iegūst priekšrocības diskusijās par nozares ieguldījumu tautsaimniecībā un valsts attīstībā.

Ziņojumu ievada teorētiskā daļa, kurā analizēti galvenie jēdzieni - ekonomiskā ietekme (tiešā, netiešā un izraisītā), definēts jēdziens 'kultūras sektors' un izvērtēti pētījumi, kas Latvijā veikti šajā jomā. Aprakstot pasaulē izmantotās ekonomiskās ietekmes novērtēšanas metodes, pamatota ielaides - izlaides modeļa izvēle, un detalizēti aprakstīta tā interpretācija Latvijas apstākļiem.

Metodoloģijas un analīzes daļā, sniegta informācija par izpētes posma etapiem un to rezultātiem. Izpētes posma ietvaros tika apkopoti publiski pieejamie dati par valsts un pašvaldību piešķirto finansējumu un nodarbinātību kultūras sektorā. Tika sagatavota anketa, lai varētu noskaidrot attiecīgo informāciju par 2005. un 2006. gadu, kā arī izveidota kultūras organizāciju izlase, izmantojot Valsts Kultūrkapitāla fonda finansējuma piešķirumu datu bāzi. Pavisam tika izsūtītas 419 anketas, kas adresētas VKKF kultūras organizācijām, un šādā veidā iegūtas 140 lietojamas atbildes, jeb ir 35% no visiem adresātiem. Iegūtais datu apjoms tika atzīts par pietiekami reprezentatīvu, lai veiktu kvantitatīvu analīzi.

Apskatot kultūras sektora tiešo ietekmi secinām, ka **kultūras sektorā kopumā nodarbināti ir 1,61% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem 2005.gadā un 1,79% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem 2006.gadā. Savukārt, ieņēmumi kultūras sektorā veidoja 63 082 224 Ls 2005.gadā un 96 368 245 Ls 2006.gadā.**

¹ Izraisītā ietekme ir pieaugums pārdošanas apjomos, kas balstīts uz kultūras organizāciju darbinieku, kā arī citu uzņēmumu darbinieku tēriņiem.

Līdztekus nodarbinātībai un tiešajam finansējumam, galvenie kultūras ekonomiskās ietekmes rādītāji ir:

1. kultūras netiešā ietekme – **no katra lata, kas ieguldīts kultūras nozarē 2005.gadā, 0,49Ls novirzīti citu nozaru uzņēmumiem.** Tas nozīmē, ka katra kultūras nozarē ieguldītā lata, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,49Ls. Attiecīgi 2006.gadā - **41 santīms no katra kultūras nozarē ieguldītā lata novirzīts citu nozaru uzņēmumiem,** jeb - katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,41Ls.
2. kultūras sektora izraisītā ekonomiskā ietekme - **2005.gadā no valsts un pašvaldību finansējuma saņemtais 1Ls no citiem avotiem piesaistījis 0,59Ls** jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,59Ls. Attiecīgi **2006.gadā valsts un pašvaldību finansējuma piešķirtais 1Ls piesaistījis 0,21Ls no citiem avotiem** jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,21Ls.
3. nodarbinātība - **2005.gadā katra darba vieta kultūras sektorā atbalstījusi 0,62 darba vietas citos ekonomikas sektoros valstī, bet 2006.gadā - 0,71 darba vietu.** Citiem vārdiem – viena darba vieta kultūras sektorā radījusi 1,62 (2005) un 1,71 (2006) darba vietas valstī.

Līdz ar to grūti uzturēt tēzi, ka kultūra ekonomiskajā ziņā ir patērējoša nozare. Kultūra veido nozīmīgus ieņēmumus citās nozarēs, publiskais finansējums piesaista vai izraisa piešķirumus no citiem avotiem un rada nozīmīgu darba vietu skaitu ārpus kultūras sektora.

2. IEVADS

Kultūra tās dažādajās izpausmēs ir mūsu ikdienas sastāvdaļa. Mēs apmeklējam kino, teātri, koncertus, lasām grāmatas mājās vai bibliotēkās, klausāmies mūziku, aktīvi dejojām kādā tautas deju kolektīvā vai vedam bērnus uz vietējo mākslas skolu. Šādā veidā katrs no mums daļu savu ienākumu izlieto, atbalstot kultūras nozari – tieši vai ar valsts starpniecību. Valsts no sava budžeta atbalsta kultūras iestādes, kas citādi nevarētu pastāvēt un piedāvāt mums kultūras produktus – operas un teātra izrādes, koncertus, latviešu filmas, bērnu ārpusskolas apmācību, u.c. Lai radītu kultūras produktus, šīs iestādes tērē savus (valsts) līdzekļus, novirzot tos citām nozarēm. Piemēram, lai iestudētu teātra izrādi, nepieciešami audumi, metāls, kokmateriāli un attiecīgu amatnieku darbs skatuves iekārtošanai, iespējams, arī papildus gaismas ķermeņi, pārtikas produkti, informācijas tehnoloģiju atbalsts, transports utt. Finances, ko valsts iegulda šajās institūcijās, nonāk pašā kultūras vai citos tautsaimniecības sektoros, veidojot pievienoto vērtību kultūras produktu veidā, radot ienākumus un veicinot to tālāku izmantošanu.

Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015.gadam, par vienu no septiņiem stratēģiskajiem Latvijas kultūrpolitikas attīstības mērķiem nosaka sadarbības pilnveidošanu starp kultūras un tautsaimniecības nozarēm, lai veicinātu Latvijas kultūras daudzveidību un radošās ekonomikas ilgtspējīgu attīstību. Izvirzītās prioritātes ir: radošo industriju attīstība, kultūras kartēšana un pētniecība. Arī Nacionālais Attīstības plāns paredz veidot vidi, kurā kultūra un radoša darbība būtu pelnoša industrija. Savukārt, pašas radošās industrijas ir atzītas par prioritāru uzņēmējdarbību veicinošu mērķi un tāpēc tām pieejami gan valsts, gan Eiropas Savienības budžeta finanšu līdzekļi.

Šādā kontekstā pētnieciski pamatotas atziņas par kultūras ekonomisko pienesumu ir svarīgs priekšnoteikums stratēģisko mērķu īstenošanai. Pētījumi atbild uz tādiem būtiskiem jautājumiem par valsts kultūrpolitiku kā privātā sektora iesaiste, ieguldījumu lietderīgums un ienesība, kultūras loma nodarbinātības veicināšanā, kā arī norāda uz nepieciešamo pieaugumu vai izmaiņām investīciju plūsmā.

Šis pētījums sniedz empīriski pamatotu un analītisku redzējumu par kultūrpolitikas veidošanu un īstenošanu, kā arī piedāvā argumentus turpmākām diskusijām par kultūrpolitikas prioritātēm un kultūras ekonomisko nozīmīgumu Latvijas tautsaimniecībā.

1.1. Pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir noteikt ekonomiskās aktivitātes apjomu, ko tieši vai netieši balsta kultūras sektors Latvijā.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- Apskatīt iepriekšējo pieredzi Latvijā un ārzemēs kultūras sektora ekonomiskās ietekmes noteikšanā;
- Apskatīt metodes, ar kādām iespējams mērīt nozares ekonomisko ietekmi un pamatoti izvēlēties optimālo metodi, kas piemērota Latvijai kultūras nozares ekonomiskās ietekmes noteikšanai šī pētījuma ietvaros;
- Izstrādāt apsekojuma anketu un veikt datu savākšanu;

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

- Veikt iegūto rezultātu analīzi, novērtējot kultūras sektora ekonomisko ietekmi kopumā un, kur iespējams, arī sadalījumā pa kultūras apakšnozarēm;
- Apskatīt 10 atsevišķus gadījumus detalizēti, raksturojot katra gadījuma kā kultūras sektora daļas ekonomisko ietekmi;
- Sniegt secinājumus un ierosinājumus.

1.2. Pētījuma struktūra

Ziņojuma sākumā tiek definēti turpmāk tekstā izmantotie jēdzieni. Tālāk apskatīta situācija kultūras ekonomikas pētniecības jomā Latvijā un ārzemēs, un ekonomiskās ietekmes novērtēšanas metodes un modeļi, lai pamatotu šajā pētījumā izmantotā modeļa izvēli. Nākamā pētījuma sadaļa veltīta informācijai par metodoloģiskajiem aspektiem, izlases veidošanu, arī riskiem un ierobežojumiem, tā aplūko statistisko informāciju par kultūras nozares finansējumu. Seko analīzes, kas veikta, balstoties uz sagatavotajām un iesniegtajām anketām, apraksts. Pētījuma noslēgumā tiek apkopoti secinājumi un sniegti ierosinājumi. Gadījumu analīze apskatīta atsevišķā ziņojumā.

Plašāka informācija par pētījuma metodoloģiju tā dažādajos posmos, ir 6.sadaļā.

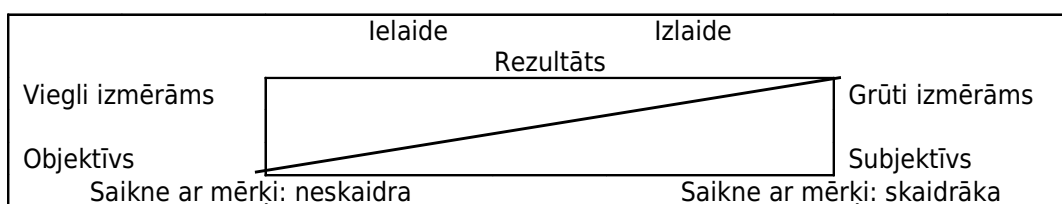
1.3. Jēdzieni

Lai sāktu kultūras nozares ekonomiskās ietekmes apskatu un analīzi, ir svarīgi definēt, kādā nozīmē tālāk tiek lietoti jēdzieni 'ietekme', 'ekonomiskā ietekme' un 'kultūras sektors'.

'Ietekme'- saskaņā ar Landri (*Landry et al* (1993)) definīciju 'ietekme' ir dinamisks jēdziens, kas iepriekšpieņem, ka eksistē cēloņu un sekas saistība. To var mērīt, izvērtējot konkrētu darbību rezultātus, neatkarīgi no tā, vai tā ir iniciatīva, iniciatīvu kopums, kas veido politiku, vai politiku kopums, kas veido stratēģiju.

Rīvs (*Reeves* (2002)) uzsver jēdzienu 'ietekme' un 'nozīmība' atšķirības, sakot, ka pēdējais ir vairāk statisks jēdziens, kuru var izmērīt ar kvalitatīvu vai kvantitatīvu konkrētās problēmas, fenomena, resursu vai darbības kopuma īpašību aprakstu.

Lingajs (*Lingayah et al* (1997)) atšķir ielaide² (*input*), izlaide (*output*) un rezultātu (*outcome*) kā trīs pamatdaļas, ko izmanto, lai izmērītu ekonomiju (*economy*), efektivitāti (*efficiency*) un lietderību (*effectiveness*). Pieeja katras pamatdaļas mērīšanai atšķiras, arī resursu ieguldījuma apjoms ir atšķirīgs. Izlaidi var izmērīt viegli, novērtējums ir objektīvs, taču saikne ar mērķi ir neskaidra. Savukārt, rezultāta mērīšana ir grūta un subjektīva.

Attēls 1: Ekonomijas, efektivitātes un lietderības mērīšana dažādos procesa posmos

Avots: Lingayah et al (1997)

Mataraso (*Matarasso* (1996)) uzskata, ka jebkura projekta ietekme ir tā izlaides un rezultātu summa. Tomēr, pretēji rezultātiem, kas sasniegti, projekta ietekme var vēl mainīties apkārtējo apstākļu ietekmē.

Kolters (*Coalter* (2001)) norāda, ka plānoto kultūras pakalpojumu precīza sasniedzamā rezultāta definīcijas trūkums ir galvenais iemesls, kas neļauj noteikt kultūras pakalpojumiem ieguldījumu.

Kopumā ir svarīgi definēt un konsekventi izmantot vienus un tos pašus konceptus gan tāpēc, lai savstarpēji saprastos, gan tāpēc lai palīdzētu attīstīt kultūras

² Termins 'ielaide - izlaide' (lietots kopā vai atsevišķi) ir statistikā lietotais oficiālais nosaukums latviešu valodā. Angliski termins skan kā 'input - output'.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

sektoru, kura ietvaros tādi jēdzieni kā izlaide un rezultāts vai uzraudzība un izvērtēšana tiek uzskatīti par centrālajiem elementiem plānošanā, vadībā un piegādātajos pakalpojumos (Alins (*Allins* (2000))).

‘Ekonomiskā ietekme’- saskaņā ar Radiču (Radich (1987)), kāda fenomena ekonomisko ietekmi var definēt kā fenomena efektu uz tādiem ekonomikas faktoriem kā: pircēju, biznesa, tirgus un nozares ekonomiskā uzvedība mikro-līmenī un visas ekonomikas, valsts labklājības vai ienākumu, nodarbinātības un kapitāla uzvedība makro-līmenī.

Pēc Pasaules Bankas domām, ietekmes izvērtējums ir sistemātiska kādas aktivitātes radīto paredzēto vai neparedzēto, pozitīvo vai negatīvo efektu identificēšana.

Jēdzieni **‘tiešā ietekme’**, **‘netiešā ietekme’** un **‘izraisītā ietekme’**. Kultūras institūcijas, pasākumi un darbības rada ievērojamu ekonomisko efektu gan tieši, gan netieši vietējā, pašvaldību, valsts un starptautiskā līmenī.

Kultūras produktiem, piemēram, mākslas darbiem, ir savs patstāvīgs, pievienoto vērtību dodošs tirgus –galeriju tirdzniecība, tēlotājmākslas izsoles, kas bieži rada iespēju lielām investīcijām. Arī citas kultūras apakšnozares rada dažādu ekonomisko ietekmi gan tiešā, gan netiešā, gan izraisītā veidā.

Uzskatāms piemērs ir finanšu plūsma. Daļa finansējuma, kas teātrī ienāk no valsts budžeta, pašvaldības, sponsoriem vai ārzemju partneriem, tiek novirzīta konkrētā iestudējuma sagatavošanai. Iestudējot teātra izrādi, izdevumi (izlaide) tiek novirzīti izejmateriālu iegādei – audumi, metāls, papīrs, tiek iepirkti iestudējumam nepieciešamie priekšmeti, tiek algoti aktieri un citi darbinieki, tiek maksāti komunālie pakalpojumi un nodokļi. **Tā ir tiešā ietekme vai primārā ietekme.** Var teikt, ka tiešā ietekme ir ieņēmumi, kas nonāk to uzņēmumu rīcībā, no kuriem mākslas un kultūras institūcijas iegādājas produktus un pakalpojumus.

Tiešās ekonomiskās ietekmes gadījumā māksla un kultūra ir galvenais satura avots kultūras nozares uzņēmumiem, mediju, arī pievienotās vērtības pakalpojumiem telekomunikāciju jomā. Uzņēmumi rada darba vietas un dod ievērojamu ieguldījumu iekšzemes kopproduktā.

Sekundārā ietekme rodas, kad mākslas un kultūras institūciju izdevumi tautsaimniecības sektoru uzņēmumos tālāk tiek tērēti nepieciešamām precēm, pakalpojumiem, arī darbinieku algām. Ir divu veidu sekundārā ietekme – netiešā (*indirect*) un izraisītā (*induced*).

Finanses, kas novirzītas teātra izrādei nepieciešamo priekšmetu un izejmateriālu iegādei, nonākot to uzņēmumu rīcībā, kas šos priekšmetus vai izejmateriālus tirgū piedāvā, tiek tālāk šajos uzņēmumos tērētas darbinieku algām, kā arī iepērkot priekšmetus un pakalpojumus. Tā ir **netiešā ietekme** vai mājsaimniecības ietekme. Netiešā ietekme ir izmaiņas pārdošanā, ieņēmumos un darba vietās tajos uzņēmumos, kas piegādā preces un pakalpojumus, šajā gadījumā, sākotnējām kultūras organizācijām.

Izraisītā ietekme ir pieaugums pārdošanas apjomos, ko rada mājsaimniecību (kultūras organizāciju darbinieku; citu uzņēmumu darbinieku) tēriņi.

Primārās un sekundārās jeb tiešās, netiešās un izraisītās ietekmes summa veido kopējo ietekmi uz ekonomiku.

Dalot kopējo ietekmi uz ekonomiku ar tiešo ietekmi, iegūst **koeficientu** (*multiplier*). Ir dažādi koeficienti – ražošanas izlaidei, pievienotajai vērtībai,

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

darbaspēka ieņēmumiem un nodarbinātībai. Koeficienti parāda tiešas nozares saikni ar pārējo reģiona vai valsts ekonomiku. Tomēr koeficienti nenorāda cēloņus, bet tikai identificē uzņēmumu sasaistes apjomu ekonomikā.

‘Kultūras sektors’ - Eiropas Kultūras un attīstības uzdevumu vienība (1997) uzsver, ka kultūru nevar uzskatīt tikai par vienu no ekonomikas un tirdzniecības politikas sastāvdaļām, jo rezultātā var tikt atbalstītas tās kultūras apakšnozares, kas ir komerciāli populārākās, pakļaujot aizmirstībai eksperimentālo un inovatīvo kultūras aspektu.

EUROSTAT „Kultūras statistika Eiropā” (2000) vienotas statistiskas metodoloģijas vajadzībām kultūru definē kā (1) nozari, kurā iekļaujas: kultūras mantojums; arhīvi; bibliotēkas; grāmatas un prese, plastiskās mākslas; arhitektūra; skatuves mākslas, kā arī audio un audiovizuālā/ multimediju joma, norādot arī, ka vienots viedoklis par to, kas ir ‘kultūra’ attiecas tikai uz (2) bibliotēkām, muzejiem, vizuālajām mākslām un teātri. EUROSTAT izslēdz no NACE tādas jomas, kā reklāma, valoda (atstājot to nacionālā līmeņa kompetencē), azartspēles un sports, bet iekļauj arhitektūru un tirdzniecību ar kultūrprecēm.

LR Kultūras ministrijas izstrādātās „Nacionālās programma ‘Kultūra’ 2000-2010” (2001) ietvaros, kultūras sektors tiek sadalīts vairākos apakšsektoros, katram paredzot apakšprogrammu. Tie ir - kultūras mantojums, muzeji, bibliotēkas, vizuālā māksla, tradicionālā kultūra un amatiermāksla, teātris, mūzika un deja, literatūra, filmu nozare, kultūrizglītība.

Šī pētījuma kultūras sektors ietvaros tiek saprasts kā visu aktivitāšu un nepieciešamo resursu kopums, kas iekļaujas vispārējā kultūras produktu un pakalpojumu radīšanas, veidošanas, izplatīšanas, izrādīšanas, uztveres, arhivēšanas, saglabāšanas un izglītības ciklā.

Kā kultūras sektora sastāvdaļas pētījumā apskatītas LR Kultūras ministrijas noteiktās kultūras nozares apakšnozares:

• A-Arhīvi	• G-Mūzika
• B-Bibliotēkas	• H-Pieminekļu aizsardzība
• C-Filmu māksla	• I-Tautas māksla
• D-Kultūrizglītība	• J-Teātris (un deja)
• E-Literatūra	• K-Vizuālā māksla
• F-Muzeji	

Televīzija pētījumā skatīta kopā ar filmu mākslu, opera un balets – pie teātra (un dejas), arhitektūra – pie pieminekļu aizsardzības un izdevējdarbība – pie literatūras. Sākotnēji tika paredzēta iespēja anketā atzīmēt arī izvēli ‘kultūrtūrisms’, ko neuzskata par kultūras nozares apakšnozari. Viens no respondentiem to bija atzīmējis paralēli pieminekļu aizsardzībai, bet iegūto atbilžu apstrādi tas neietekmēja.

3. SITUĀCIJA KULTŪRAS EKONOMIKAS PĒTNIECĪBAS JOMĀ LATVIJĀ

Visi līdz šim Latvijā veiktie pētījumi par kultūras ietekmi uz tautsaimniecību pievēršas vai nu kultūrai, vai autortiesībām. Lai gan abas jomas pārklājas, kompleksi to pētījumi Latvijā vēl nav veikti. Jāatzīmē arī, ka visi esošie pētījumi veikti pēc LR Kultūras ministrijas iniciatīvas.

3.1. Kultūras ieguldījums

Trīs galvenie pētījumi veikti ZA Ekonomikas institūtā un kultūra tajos analizēta saskaņā ar nacionālās programmas "Kultūra" apakšprogrammām³.

Pirmais pētījums Latvijā, kas pievēršas kultūrai no tautsaimnieciskā aspekta, veikts 1998. gadā (Karnīte *et al* (1998)). Tas iezīmē izpratnes maiņu, ka kultūra nav tikai humanitāra, bet arī tautsaimnieciska vērtība (rada pievienoto vērtību un nodrošina darbavietas). Pētījuma mērķis bija novērtēt, kā Latvijas kultūras sektors ietekmē nodarbinātību, citu nozaru attīstību, darbaspēka kvalitāti, kā arī dot priekšlikumus kultūras ekonomiskai attīstībai. Pētījums arī identificē problēmas, kas saistītas ar kultūras tautsaimnieciskās nozīmības aprēķināšanu, proti, ka:

- to ir metodoloģiski grūti nošķirt no citām tautsaimniecības nozarēm;
- kultūras ekonomisko piesešumu nevar novērtēt izmantojot NACE klasifikāciju, jo kultūra nav atsevišķi izdalīta; tās produkcija ir izklaidēta vairākās nozarēs; tā nav atdalāma izmantojot pašreizējās datu apstrādes metodes, bet atsevišķi produkcijas veidi netiek uzskaitīti vispār;
- nodarbinātības statistikā uzskaita tikai valsts iestādēs strādājošos, bet uzraudzības un sabiedrisko organizāciju apkopotie dati (kas bieži vien ir pilnīgāki) netiek adekvāti izmantoti;
- ziņas par ārējo ekonomisko darbību ir ļoti nepilnīgas.

Kopumā pētījums piedāvā ilustratīvu kultūras ekonomisko novērtējumu secinot, ka:

- nacionālās programmas "Kultūra" identificētās **apakšnozares nodarbina 1.6% no tautsaimniecībā nodarbināto kopskaita.**
- **kultūras netiešā efekta koeficients ir 1.4 no katra ieguldītā lata⁴** (kultūras valsts budžeta finansējums ir 2.6% no IKP), bet **vislielāko ieguldījumu dod tradicionālā kultūra 2,14 lati.**

Pētījumā dots arī kultūras nozares nacionālās bagātības novērtējums. Diemžēl tas metodoloģiski nepilnīgs (piem., apakšnozaru nodarbinātības dati ir lielākoties tikai par valsts sektoru; nav pietiekoši analizētas saistītās nozares), un izmantojams vien kā kultūras ieguldījuma apakšējā robeža. Tāpat - kultūras ekonomiskās nozīmības kritēriji nav pētīti dinamiskā, taču autori apgalvo, ka tās tautsaimnieciskā nozīme pieaug.

Nākošajā pētījumā (Karnīte (1999)) izstrādāta precīzāka metodoloģija, cenšoties identificēt NP "Kultūra" apakšprogrammu kultūras produktu (lai izmantotu vērtības plūsmas modeli), kā arī iezīmēt to saistītās nozares un piekritību saistītajās nozarēs. Diemžēl nozaru identifikācija un piekritība ir tikai ilustratīva -detalizēta izpēte, kas ļautu adekvāti novērtēt kultūras ekonomisko nozīmību, nav veikta. Iztrūkst visu saistīto nozaru identificēšana t.sk. NACE klasifikatora ietvaros. Autore sniedz arī programmas "Kultūra" sagaidāmā ekonomiskā efekta novērtējumu

³ Tās ir: kultūras mantojums, muzeji, bibliotēkas, vizuālā māksla, tradicionālā kultūra un aktiermāksla, teātris, mūzika un dejas, literatūra, filmu nozare un kultūrizglītība.

⁴ Aprēķināts, izmantojot reprezentatīva darbinieka patēriņa struktūru.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

(izteikts procentos no IKP), tomēr novērtējuma metodes nav paskaidrotas; nav saprotams, cik ticami ir šie novērtējumi.

2003. gada pētījuma (Karnīte, 2003) mērķis ir noteikt, kādi uzlabojumi nepieciešami statistikas jomā, lai varētu novērtēt kultūras ieguldījumu tautsaimniecībā un vispusīgi novērot kultūras procesu Latvijā. Pētījums analizē statistikas rādītājus, secinot, ka:

- galvenokārt tiek vākta kultūras funkcionālā statistika (turklāt tā ir pilnīgāka nekā ES institūciju apkopotā statistika);
- ekonomiskie rādītāji ir grūti pieejami – datus vāc dažādās iestādēs (vai arī nevāc vispār), bet centralizēti apkopo reti.

Galvenais pētījuma rezultāts ir plašs saraksts par statistikas datiem, kurus nepieciešams apkopot, lai varētu veikt kultūras ekonomiskā ieguldījuma novērtēšanu. Konsultācijas ar LR Centrālo statistikas pārvaldi atklāj, ka lielākā daļa nepieciešamo datu nav pieejami NACE klasifikācijas ietvaros un to iegūšanai nepieciešams veikt papildus sākotnējo analīzi un/ vai jaunu datu vākšanu. Par efektīvāko kultūras nozares analīzes metodi Karnīte uzskata monitoringu.

Visos trīs pētījumos ir sniegtas rekomendācijas kultūras finansēšanas modeļa un attiecīgi - ekonomiskā ieguldījuma, uzlabošanai. Diemžēl tās ir ļoti vispārīgas un tādēļ grūti realizējamas,⁵ jo nav definēti starpmērķi rezultāta sasniegšanai. Nekonkrētu rekomendāciju ekonomiskais devums ir grūti novērtējams, līdz ar to ir sarežģīti rast politisko atbalstu, kas nepieciešams budžeta līdzekļu piešķiršanai. Bet, lai iegūtu precīzu rīcības plānu un izstrādātu efektīvu attīstības stratēģiju, būtu nepieciešams detalizēti analizēt katru produktu.

SIA „Baltic Project consulting” (2006) veiktā pētījumā „Kultūras nozares nozīme Latvijas tautsaimniecībā un ES struktūrfondu izmantošana kultūras vajadzībām” mērķis bija analizēt ES struktūrfondu kultūras nozares projektus, projektu efektivitātes un ilgtspējas kontekstā. Taču pētījuma mērķi nebija iespējams sasniegt, jo pētījuma veikšanas brīdī lielākā daļa projektu vēl nebija apstiprināti vai atradās agrīnā ieviešanas stadijā, līdz ar to ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību nebija iespējams novērtēt. Tā vietā, analizējot citu ES dalībvalstu pieredzi, tika secināts, ka ES struktūrfondu ieguldījums kultūras nozarē ir salīdzinoši mazs un bez pārējā ES finansējuma nav iespējams panākt valsts ekonomisko rādītāju izaugsmi. Attiecīgi var pieņemt, ka līdzšinējie ES struktūrfondu ieguldījumi kultūras nozarē Latvijā, būtiski neietekmēs valsts izaugsmes makroekonomiskos rādītājus. Tomēr autori norāda, ka ietekme var pieaugt, ja 2007. – 2013.gada plānošanas periodā paralēli kultūras mantojuma infrastruktūras projektiem, tiek finansēti arī reģionāla un nacionāla mēroga projekti.

3.2. Autortiesību ieguldījums

2004. gadā veiktais Pikarda un Tiovonena (*Picard un Tiovonnen (2004)*) pētījums ir vienīgais Latvijā⁶ par autortiesību industriju ekonomisko ieguldījumu. Autortiesību industrijas ir: prese un literatūra; mūzika, teātris un opera; filmas un video; radio un televīzija; fotogrāfija; vizuālā un grafiskā māksla; programmnodrošinājums un datubāzes; reklāma; autortiesību aģentūras. Kā primārās saistītās autortiesību

⁵ Izņēmums ir ieteikums mainīt kultūras iestāžu juridisko statusu, kas ļautu iestādēm dažādot finansējuma avotus, samazinot atkarību no valsts finansējuma.

⁶ Autortiesības ir daļa no intelektuālā īpašuma. Bez autortiesībām intelektuālais īpašums ietver arī industriālās īpašumtiesības, piem., patentus. Detalizēts autortiesību sadalījuma un industriju apraksts ir dots Picard un Tiovonnen [2004] pētījumā.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

industrijas identificētas dažādu elektronisko ierīču, datu nesēju, papīra ražošana, mazumtirdzniecība un vairumtirdzniecība, kas nodrošina autortiesību industriju darbību. Autortiesību un saistītās nozares autori identificē, izmantojot NACE kodus, kas ļauj standartizēt turpmākos pētījumus.

Izmantojot 2000.gada datus, viņi secina, ka **autortiesību un ar tām primāri saistītajās nozarēs nodarbināti 4.4% tautsaimniecībā strādājošo, kas saražo 4% no IKP**. Svarīgākās nozares- izdevējdarbība, reklāma, programmnodrošinājums un datubāzes. Lai gan relatīvi autortiesību ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā ir mazāks nekā vidēji ES-15 valstīs (5.3% no IKP), tas ir lielāks nekā Austrijā, Beļģijā, Īrijā, Grieķijā, Luksemburgā, Portugālē un Spānijā.

Šis pētījums raksturo zemāko autortiesību industriju ekonomiskās nozīmības robežu, jo virkne datu nav pieejami. Īpaši tas attiecas uz sekundāri saistītajām nozarēm (piem., transporta pakalpojumiem), kuru piekritība autortiesību industrijai Latvijā vēl nav pētīta. Kas attiecas uz autortiesību ieguldījumu ārējā tirdzniecībā, autori to novērtē pozitīvi, secinot, ka šīs industrijas sniedz pozitīvu tirdzniecības bilanci. Ārējās tirdzniecības apsekojums gan ir ierobežots datu trūkuma dēļ - tas aptver vienīgi grāmatas, avīzes, žurnālus, citus drukātus materiālus un mākslas darbus.

Kopējie secinājumi

Jāatzīst, ka, neskatoties uz datu un metodoloģijas problēmām, pat nepilnīgi apzināts kultūras ieguldījums Latvijas ekonomikas attīstībā ir vērā ņemams. Ekonomiskā ieguldījuma aprēķināšanai jāatrisina virkne metodoloģisku jautājumu: nepieciešama precīza kultūras sektora un it īpaši radošo industriju identifikācija, to produktu cikla analīze, saistīto nozaru identifikācija un piekritības precizēšana. Šī analīze ir vieglāka nozarēm, kas iekļautas NACE klasifikatorā. Diemžēl atšķirībā no autortiesību industrijām, kultūras sektoram vēl nav veikti metodoloģiski kvalitatīvi un ticami ekonomiskās nozīmes novērtējumi.

Statistika Latvijā neievāc pietiekamu informāciju, lai varētu aprēķināt kultūras un autortiesību industriju ekonomisko nozīmību: esošais datu kopums nesatur nepieciešamo ekonomisko statistiku un/ vai NACE klasifikators neļauj izšķirt atsevišķu industriju ieguldījumu un piekritību saistītajās industrijās. Īpaši aktuāli tas ir kultūrai, jo tradicionāli tiek apkopota funkcionālā statistika, kas neļauj novērtēt ekonomisko ieguvumu. Kultūras ekonomiskā statistika (piem., pievienotā vērtība un ārējā tirdzniecība) ir pieejama fragmentāri un/ vai neaptver visu sektoru (piem., nodarbinātības statistika bieži aprobežojas ar valsts sektoru). Bez tam kultūras statistika ir izklaidēta virknē citu industriju, kas apgrūtina aprēķinus.

Līdzšinējās analīzes pamatuzdevums bijis pēc iespējas precīzāk novērtēt kultūras un autortiesību industriju pašreizējo ekonomisko nozīmību. Nav analizēts autortiesību industriju ekonomiskais potenciāls un nākotnes attīstības stratēģijas. Lai gan kultūras pētījumi ir pieskārušies kvalitatīviem faktoriem, kas var raksturot kultūras potenciālu Latvijas ekonomiskajā attīstībā,⁷ analīze ir epizodiska un neaptver visu sektoru. Kvalitatīvo analīzi būtiski bremzē tas, ka nav precīzi identificēts kultūras produkta cikls. Līdz ar to industriju efektivitātes uzlabošanas

⁷ Šeit jāmin jau apskatītie Karnītes [1999, 2003] un Karnītes et al [1998] pētījumi par kultūras ieguldījumu Latvijas tautsaimniecības attīstībā, kā arī Jerumas [2002] pētījums par kultūrizglītības iestāžu absolventu darba tirgu un Karnītes [2002] pētījums par muzeju juridiskā statusa izmaiņām, Gulāna, Karnītes un Kļavas [2001] pētījums par filmu industrijas potenciālu Latvijas ekonomikā, Molleruma (Mollerup [2004]) pētījums par dizaina industriju Latvijā.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

priekšlikumi bieži ir deklaratīvi un grūti īstenojami, jo nav definēti starpmērķi rezultāta sasniegšanai.

Minētie pētījumi sniedz ieteikumus turpmākajiem kultūras ekonomiskās ietekmes izvērtēšanas pētījumiem, kas ņemti vērā, veidojot šī pētījuma modeli un plānojumu. Otrs avots ir dažādie kultūras ekonomiskās ietekmes izvērtējuma pētījumi citās pasaules valstīs, kur arī pētnieki saskaras ar dažādām grūtībām datu pieejamības, kvalitātes un salīdzināmības ziņā. Ekonomiskajam novērtējumam izmantotas vairākas atšķirīgas metodes.

Minēto ierobežojumu kontekstā no visām dažādajām metodēm izvēlētas tās, kuru īstenošana ir visoptimālākā un replicējama turpmākajos līdzīga rakstura pētījumos.

3.3. Citu nozaru ekonomiskās ietekmes pētījumi Latvijā

Saskaņā ar Latvijas Darba devēju konfederāciju 2007.gada sākumā sniegto informāciju, pētījumi, par kādas tautsaimniecības nozares ekonomisko ietekmi, nav veikti. Valsts kancelejas pētījumu datu bāzē ir LR Satiksmes ministrijas 2000.gadā veiktais pētījums „Investīcijas transporta nozarē un to ietekme uz tautsaimniecības attīstību Latvijā”, kas pieejams tikai drukātā veidā ministrijā uz vietas. LZA 2006.gadā veica pētījumu tūrisma jomā „Nacionālo tūrisma satelītkontu ieviešana Latvijā”, kura ietvaros tika savākts un apkopots ievērojams datu daudzums, taču veikt secinājumus par tūrisma kopējo radīto patēriņu tā arī nebija iespējams vairāku valstī nesakārtotu jautājumu t.sk. klasifikatoru dēļ.

Ir zināms, ka pēc LR Finanšu ministrijas pasūtījuma tiek veikts pētījums par ES fondu makroekonomiskās ietekmi, kura pamatā ir makroekonomiskās prognozēšanas modelis, taču rezultāti tiks iegūti tikai 2008. gada laikā un būs saistīti galvenokārt ar ES fondu, nevis kādas nozares ietekmi uz makroekonomiku.

Iespējams, ka ir veikti aprakstoša rakstura pētījumi kādā no nozarēm, taču visdrīzāk tos tomēr nevar uzskatīt par pieņemamiem informācijas avotiem, ja tie nav balstīti uz empīriskiem datiem un analīzi, izmantojot pasaulē atzītus modeļus.

Līdz ar to, var secināt, ka šāda apjoma un veida pētījums, par kādas nozares ekonomisko ietekmi un nozīmi Latvijas tautsaimniecībā, tiek veikts pirmo reizi, un kultūras sektors ar šo iegūst ievērojamas priekšrocības diskusijās par nozares ieguldījumu tautsaimniecībā un valsts attīstībā.

4. SITUĀCIJA KULTŪRAS SEKTORA EKONOMISKĀS PĒTNIECĪBAS JOMĀ PASAULĒ

Kultūras sektora ekonomiskās pētniecības jomā pieredzes bagātākās valstis ir ASV un Kanāda. Gandrīz katrs ASV štats uzskatījis par nepieciešamu veikt kultūras ietekmes pētījumu, izmantojot ielaides - izlaides modeli. No Latvijai tuvākām valstīm jāatzīmē Skotijas un Īrijas pieredze, kur šāda veida pētījumi tiek veikti kopš 80to gadu beigās. Savukārt, Nīderlandē, kas ir arī Eiropas kultūras fonda mītnes zeme, pētniecība šajā jomā sāka attīstīties 90to gadu beigās.

1988.gadā Maijersko (*Myerscough* (Reeves, 2002)) veica vairākus pētījumus par kultūras ekonomisko ietekmi Lielbritānijā un secināja, ka a) kultūra pati par sevi ir nozīmīgs, augošs un pievienoto vērtību radošs sektors un b) ka ar multiplikatora palīdzību kultūras tiešās izmaksas nonāk citu ekonomikas sektoru rīcībā un var tikt izmantotas, lai palielinātu labklājību un veidotu jaunas darba vietas, kas savukārt veicina pilsētu attīstību un pievilcību tās iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Kopumā

Maijersko pētījumi piedāvāja labus argumentus diskusijām par kultūras nozares valsts finansējumu.

1995. gadā Obraiens un Feists (*O'Briens & Feist* (1995)), kvalitatīvu pētot nodarbinātību kultūras sektorā Lielbritānijā secināja, ka tajā nodarbināti 2.4%⁸ no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Bez tam, kultūras sektorā strādājošo vidū salīdzinoši liels ir pašnodarbināto skaits – 34% (valstī vidēji – 11%). Pētījums arī parāda, ka kultūras sektors ir neproporcionāli izkaisīts valsts teritorijā, koncentrējoties ap galvaspilsētu. To veido galvenokārt mazi uzņēmumi, ar mazu atbalsta tīklu un vienkāršu profilu, bet lielu reģionālu uzņēmumu ir maz (galvenokārt, televīzija, radio, izdevniecības un mēdiji).

90to gadu otrā pusē Eiropas Komisija un Pasaules Banka atzina radošo industriju potenciālu t.sk. labklājības radīšanā, eksporta veicināšanā un nodarbinātībā. Tika atzīts, ka kultūras sektors iedvesmo jaunradi, piemēram, iedvesmojot ražotājus jauniem produktiem, nodrošinot iemaņas un kompetences.

2001. gadā veikts pētījums par radošo industriju ieguldījumu un potenciālu Lielbritānijas ekonomikā secina, ka radošās industrijas rada 112.5 miljardus britu mārciņu ieņēmumus un nodarbina 1.3 miljonus cilvēku. Radošo industriju ieguldījums eksporta veicināšanā ir 10.3 miljardi britu mārciņu, savukārt Lielbritānijas IKP radošās industrijas veido 5%. Tiek arī atzīts, ka radošajām industrijām ir liels izaugsmes potenciāls, kas atkarīgs no jaunrades stimulēšanas, radošo un biznesa iemaņu veicināšanas, kā arī valsts popularizēšanas ārzemēs.

Vēl jāpiemin virkne pētījumu, kas mērījuši konkrētu kultūras apakšnozaru vai aktivitāšu ekonomisko ietekmi. Tā piemēram, Travers (*Travers*, (1998)), izmantojot finanšu apsekojuma metodi, mērīja kā Londonas un valsts ekonomiku ietekmē teātri. Rezultātā tika noskaidrots, ka 1997.gadā teātru darbības ietekme uz ekonomiku mērāma 1,075 miljonus mārciņu. Teātru apmeklētāji papildus iztērējuši 443 milj. Mārciņu, maksājot restorānos, viesnīcās, par transportu un preču iegādi. Teātri nodokļos nomaksājuši vairāk kā 200 milj. mārciņu, tajos nodarbināti tika 41 tūkstotis cilvēku.

Ar līdzīgas metodes palīdzību Portsmutas universitātē (2000), mērīja kāda festivāla ekonomisko ietekmi un secināja, ka tas nodrošinājis 200 pilna laika darba vietas, gada laikā radot ieņēmumus 7.5 milj. mārciņu apjomā. Aplēstās izraisītās izmaksas veidoja papildus 9.5 milj. mārciņas, no tām apmēram 5 milj. veidoja tiešās izmaksas vietējā ekonomikā no teātra apmeklētājiem no citiem rajoniem, par viesnīcām un ēdināšanas pakalpojumiem.

Izmantojot ielaides -izlaides modeli, Velsas ekonomikas pētniecības vienība un DCA Kārdifā (1998) veica pētījumu, lai novērtētu un analizētu mākslas un kultūras nozares ekonomisko ietekmi Velsā. Pētījuma rezultātā tika secināts, ka - nozare nodarbina 28,6 tūkstošus cilvēku (t.sk. 16,6 tūkst. ir pilna laika darbinieki) jeb 2% no visiem nodarbinātajiem; nozares apgrozījums ir 836 milj. mārciņu, no kurām 546 milj. tiek iztērēti Velsā; kopā tiešās un netiešās ietekmes rezultātā uz pilnu laiku tiek nodarbināti 23 tūkstoši cilvēku, radot 1,1, miljardu britu mārciņu apgrozījumu.

Izmantojot ražošanas ķēdes modeli, Okonors (*O'Connor* (1998)) veica pētījumu, lai novērtētu kultūras nozares ražošanas apjomus Mančesterā. Pētījuma rezultātā tika secināts, ka zināmie kultūras sektora uzņēmumi ģenerē 18,085 tiešās darba vietas,

⁸ Citu pētījumu rezultāti liecina, ka kultūras sektorā nodarbināto skaits ir lielāks. Prats (*Pratt* (1997)) savā darbā par Lielbritāniju no 1984. – 1991.gadam secināja, ka kultūras sektorā nodarbināto skaits sasniedz 4.5% no visiem Lielbritānijas nodarbinātajiem 1991.gadā.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

kas veido 3.56% no visām darba vietām, savukārt, kopā gan tieši, gan netieši kultūras sektors ir atbildīgs par 32,505 darba vietām jeb 6,41% no visiem nodarbinātajiem. Autors secinājis, ka sektorā dominē lielie uzņēmumi (virs 50 darbiniekiem), tiem seko individuālie uzņēmēji un MVK.

Danlops un Galvejs (*Dunlop & Galloway* (2004)) veica pētījumu par kultūras sektora ekonomisko ietekmi Skotijā, apsekojot galvenās organizācijas, kas saņem finansējumu ar Skotu Mākslas padomes starpniecību, arī Skotijas muzejus un galerijas. Pētījuma mērķis bija noteikt ekonomisko darbību apjomu, ko tieši un netieši ietekmē kultūras sektors. Izmantojot, ražošanas cikla pieeju, autori secinājuši, ka radošās industrijas nodrošina 70 000 darba vietas un 5 miljardus britu mārciņu vērtas ekonomiskās aktivitātes Skotijā. Izmantojot ielaides - izlaides analīzi, lai noteikt kopējo ekonomisko aktivitāti, ko kāda nozare balsta tieši un netieši, autori secinājuši, ka 97.8% no visiem kultūras institūciju izdevumiem tika tērēti Skotijā uz vietas vai par valsts precēm. Liela daļa izdevumu tiek izdoti par organizācijas pamatdarbībām. Skotu Mākslas padomes finansētās organizācijas atbalsta kopumā 4026 pilna laika darba vietas valstī un ienākumus 72,5 milj. mārciņu apjomā. Katra darba vieta mākslas nozarē tālāk atbalsta 0,83 darba vietas citur valstī. Katra mārciņa, kas izmaksāta darbiniekiem mākslas nozarē, atbalsta ieņēmumus citās nozarēs 0,87 mārciņu apmērā.

2006. gadā EK pasūtīts pētījums (KEA, 2006) par kultūras ekonomiku Eiropā, secina, ka kultūras un radošo nozaru:

- apgrozījums 2003.gadā bija vairāk kā 654 miljardi eiro;
- veidotā pievienotā vērtībā 2003.gadā bija 2.6% EU IKP (rezultāti par Latviju liecina, ka pievienotā vērtība IKP ir 1,8%, taču pētnieki uzsver, ka attiecībā uz Latviju dati nav uzticami);
- izaugsme laika posmā no 1999.-2003.gadam bija par 12.3% lielāka nekā izaugsme ekonomikā kopumā;
- darbaspēks 2004.gadā bija vismaz 4 714 miljoni cilvēku, kas ir 2,5% no ekonomiski aktīvajiem ES 25 iedzīvotājiem (papildus 1171 miljons cilvēku nodarbināti kultūras tūrisma jomā). 46,8% darbinieku ir vismaz augstākā izglītība, kamēr vidēji nodarbināto vidū augstākā izglītība ir 25,7%, savukārt, 17% ir pagaidu nodarbinātie (vidēji kopumā nodarbināto vidū - 13.3%).

Internetā kultūras institūciju un asociāciju mājas lapās var atrast ļoti daudzus pētījumus, kas saistīti ar kultūras sektora ekonomisko ietekmi vairākos ASV štatos.

Jāpiemin arī 2006.gada decembrī Parīzē notikušais seminārs par kultūras ietekmes mērīšanu starptautiskā mērogā, kur tika prezentēts ESAO pētījums (*Beilby-Orrin & Gordon* 2006). Šis pētījums parāda, ka Austrālijā kultūra dod ieguldījumu IKP 3,1% apmērā, Kanādā - 3,5% apmērā, Francijā - 2,8% apmērā, ASV - 3,3% apmērā un Apvienotajā Karalistē - 5,8% apmērā. Savukārt nodarbinātības ziņā, kultūras sektora Austrālijā nodarbina - 5,1% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju, Kanādā - 3,8%, ASV - 2,5%, bet Apvienotajā Karalistē - 4,3%.

5. METODES UN MODEĻI SEKTORA EKONOMISKĀS IETEKMES NOVĒRTĒŠANAI

Iepriekšējā nodaļā pieminētas vairākas metodes, kas pasaulē tiek izmantotas, veicot kultūras sektora ekonomiskās ietekmes novērtēšanu. Šajā nodaļā sīkāk tiks paskaidrota metožu izvēle pētījuma veikšanai. Tomēr, jāatzīst arī, ka kultūras sektora fragmentārā daba, dažādie darba stili un nodarbināto statuss, liela ārstata un daļēja laika darbinieku skaits, kopumā rada grūtības ekonomiskās ietekmes noteikšanai.

5.1. Aprakstošā pētījuma metode

Kvalitatīva pētījuma metode, kas ļauj mērīt dažādas sektora īpašības, piemēram, nodarbinātības līmeņus. Tā nav paredzēta tikai ekonomikas ietekmes novērtēšanai, tā sniedz kopskatu par galvenajām sektora ekonomiskajām īpašībām, izmantojot gan primāros, gan sekundāros datu avotus. Metode ir ieteicama, lai izceltu nodarbinātības apjomu kultūras sektorā, ieņēmumu ekonomisko vērtību, kā arī problēmjautājumus, kas būtu jārisina.

5.2. Finanšu apsekojuma metode

Nodrošina plašu redzesloku par kāda notikuma, objekta, apakšnozares klāstera (*cluster*) vai nozares kopumā iekšējām un ārējām finanšu darbībām. Metodes pamatā parast ir kvantitatīva kontu analīze, biļešu tirdzniecības vietu dati, apmeklētāju vai vietējo biznesa aptauju un tirgus novērtējumi.

5.3. Ielaides - izlaides modelis

Modelis nodrošina iespēju noteikt naudas plūsmu starp nozarēm, apakšnozarēm, biznesiem, organizācijām un patērētājiem, kā arī ļauj izsekot dažādiem multiplikatora efektiem ekonomikā. Šo metodi bieži izmanto, lai analizētu makroekonomikas izmaiņu ietekmi uz vietējo, reģionālo vai valsts ekonomiku vai, lai noteiktu konkrētas nozares vai iestādes pienesumu vietējai ekonomikai. Modeļi var tikt piemēroti specifiskai vietējai situācijai.

Ielaides - izlaides analīze ir piemērojama tikai gadījumos, kas paredz ražošanas (*supply*) procesu. Pieprasījuma (*demand*) teorija šajā modelī netiek ņemta vērā. Tiek noteikts, kas var tikt saražots un, cik daudz var saražot (Baumol, 1961).

Ielaides - izlaides tabulas nodrošina produktu un pakalpojumu plūsmas pilnīgu atspoguļojumu ekonomikā viena gada laikā, parādot saikni starp ražotājiem un patērētājiem, un savstarpējo nozaru atkarību vienai no otras. Tabulas ļauj salīdzināt IKP izlaidi, ieņēmumus un izdevumus, kā arī novērtēt tiešo, netiešo un izraisīto ietekmi uz visu ekonomiku gadījumos, kad atsevišķa produkta pieprasījums palielinās vai samazinās.

5.4. Ražošanas ķēdes modelis

Šis modelis domāts, lai aprakstītu radošu produktu attīstības procesu. Tas skata dažādas attīstības stadijas - no ideju ģenerēšanas un pētniecības līdz produktu izplatīšanai vai to prezentācijai. Modelis saistīts ar dinamiskas, savstarpējo atkarību un saikņu noteikšanu starp apakšnozarēm un nozares iekšienē. Tas fokusējas uz ražošanas ķēdes daļām, kas atbild par 'radošā satura' radīšanu un parasti ietver SIC/ SOC (*Standard Industrial Classifications un Standard Occupational Classifications*) kodu analīzi, primāro datu savākšanu no nozares dalībniekiem par darba un tirdzniecības sistēmu, biznesa kapacitāti un darbībām, informāciju un tīklojumu, apakšnozaru jautājumiem, vajadzībām un potenciālu. Parasti izmantots,

lai identificētu vai ietekmētu stratēģiskas intervences nozares vai radošo industriju attīstībā un bieži iekļauj aizstāvības stratēģiju, lai ietekmētu politikas debati un attīstību.

5.5. Nosacītā novērtēšanas metode

Nosacītā novērtēšanas metodoloģija (*contingent valuation methodology*) tiek piemērota, pētot kultūras resursus. Tā ietver aptaujas, lai apkopotu informāciju par izvēli jeb vēlmi maksāt (*willingness to pay*), ko savukārt izmanto, lai noteiktu dažādu kultūras resursu un projektu ekonomisko vērtību. Lai gan citās nozarēs tā ir populāra metode (Mazzanti, 2002), kultūras jomā tā ienākusi salīdzinoši nesen. Pētnieki to izmantojuši, lai pētītu dažādu kultūras resursu ārpusstirgus (*non-market*) vērtību. Aptaujā respondentiem tiek lūgts novērtēt, sarindot vai arī izvēlēties no alternatīvām, kas aprakstītas dažādos īpašību līmeņos. Lai arī šī metode ir vienkārša, elastīga ārpusstirgus vērtēšanas metode, to bieži kritizē par diviem aspektiem – pamatotību un ticamību, kā arī dažādu kļūdu un nobīžu ietekmi (Venkatachalam, 2004).

5.6. Nozares kartēšanas modelis

Modelis nav domāts ekonomikas ietekmes pētījumam, tomēr ietver aprakstošās pētījuma metodes un ielaides - izlaides modeļa elementus. Izmantojot primāros un sekundāros datus, kultūras nozare vai radošās industrijas tiek kartētas un analizētas, un, kombinācijā ar gadījumu analīzi vai apakšnozaru analīzi, tas ļauj identificēt stratēģiskus jautājumus, kas saistīti ar potenciālo nozares ekonomisko ietekmi kopumā un apakšnozaru ietvaros.

5.7. Modeļa izvēles pamatojums

Aprakstošā pētījuma metode	Metode nav paredzēta ekonomikas ietekmes novērtēšanai, sniedz vispārīgu aprakstu.
Finanšu apsekojuma metode	Metode prasa ievērojamu laika patēriņu finanšu datu analīzei. Pamatā ir gadījumu analīze, tāpēc šo metodi nevar piemērot liela apjoma tirgus sektora apsekošanai.
Ielaides - izlaides modelis	Ļauj noteikt naudas plūsmu starp nozarēm, apakšnozarēm, biznesiem, organizācijām un patērētājiem, kā arī ļauj izsekot dažādiem multiplikatora efektiem ekonomikā.
Ražošanas ķēdes modelis	Saistīts ar dinamikas, savstarpējo atkarību un saikņu noteikšanu starp apakšnozarēm un nozares iekšienē. Modelis fokusējas uz ražošanas ķēdes daļām. Neapskata ietekmi uz ekonomiku.
Nosacītā novērtēšanas metode	Metode tiek piemērota, pētot kultūras resursus un tā ietver aptaujas metodes, lai apkopotu informāciju par izvēli jeb vēlmi maksāt, ko savukārt izmanto, lai noteiktu dažādu kultūras resursu un projektu ekonomisko vērtību.
Nozares kartēšanas modelis	Modelis nav domāts ekonomikas ietekmes pētījumiem, tomēr kombinācijā ar gadījumu analīzi vai apakšnozaru analīzi ļauj identificēt stratēģiskus jautājumus, kas saistīti ar potenciālo nozares ekonomisko ietekmi kopumā un apakšnozaru ietvaros.

Vispārējās ekonomiskās ietekmes noteikšanai iespējams izvēlēties starp finanšu apsekojuma metodi, ielaides - izlaides modeli vai nozares kartēšanas modeli. Pētījuma ietvaros plānots veikt arī gadījumu analīzi, kas dotu dziļāku priekšstatu par kādas kultūras apakšnozaru organizācijas darbību. Nozares kartēšanas modelis kopumā nav paredzēts ekonomikas ietekmes pētījumiem, bet finanšu

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

apsekojuma metode neparādītu visa kultūras sektora atspoguļojumu kopumā, tāpēc autori secina, ka Latvijas apstākļiem atbilstošākais ir ielaides – izlaides modelis.

Tas bieži izmantots kultūras ekonomiskās ietekmes noteikšanai citu valstu pētījumos, tāpēc pētnieki paredz, ka pētījuma rezultāti atspoguļos kultūras ekonomisko ietekmi Latvijā un to salīdzināt ar rezultātiem citās valstīs.

5.8. Ielaides – izlaides modeļa detalizētāks apraksts

Ielaides-izlaides analīzi izstrādāja Vasilijš Ļeontjevs (1966) pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados, ar to kļūstot par un Nobela prēmijas laureātu. Šī jaunā empīriskās izpētes joma atrodas uz robežas starp mikroekonomiku un makroekonomiku – tā “var būt tauta vai visa pasaules ekonomika, vai arī tikai aglomerācija vai viena uzņēmuma ekonomika. Visos gadījumos pieeja būtībā ir viena un tā pati” (Ļeontjevs 2986).

Ielaides-izlaides analīzes pamats ir ielaides-izlaides tabula. Tajā attēlo preču un pakalpojumu plūsmu starp visām ekonomikas nozarēm noteiktā laika posmā. Vienlaikus tā sniedz vajadzīgo informāciju par visu ielaidi, ko izmanto ražošanā, proti, starpproduktiem, darbaspēku, kapitālu un zemi. Ielaides-izlaides analīze ir metode, ko izmanto, sistemātiski nosakot, cik daudz ir savstarpējo attiecību starp dažādām ekonomikas nozarēm. Tiktāl ielaides-izlaides analīze ir saistīta ar ekonomikas ražošanas struktūras aprakstu un analīzi. Ražošanas procesi ekonomikā vienmēr ir savstarpēji atkarīgi. Vienā procesā radītos produktus izmanto citā, bet šajā citā procesā radīto produktu var izmantot vēl daudzos citos procesos. Tā ir ne tikai sistēma, kurā preces ražo, izmantojot preces, bet arī savstarpēji atkarīgu tirgu pievienotās vērtības ķēžu sistēma. Laikā, kad darbojas pasaules tirgi, kuros ir lielāka konkurence, savstarpēji atkarīga ražošana, rūpīgāka darba dalīšana un lielāka produktu daudzveidība, starpproduktu apmaiņa kļūst arvien svarīgāka un attiecīgi svarīgāka kļūst arī ielaides-izlaides analīze.

Ielaides-izlaides analīze sākas ar ielaides-izlaides koeficientu aprēķināšanu. Ielaides koeficienti ir kopējo izmaksu daļa, kas radusies saistībā ar precēm, pakalpojumiem un primāro ielaidi. Tā kā ielaides koeficienti attiecas uz visu ielaidi, ieskaitot atlikušo mainīgo lielumu “darbības rezultāts”, to vērtība ir 1. Izlaides koeficientus, savukārt ir daļu daļas kopējā izlaidē (ieņēmumos) vai tirgus daļas attiecībā uz precēm un primāro ielaidi. Attiecībā uz pievienoto vērtību tie atspoguļo primārās ielaides sadalījumu. Izlaides koeficientus aprēķina, katru ielaides-izlaides tabulas ierakstu dalot ar atbilstošo kopējo lielumu rindās.

Koeficienti ir salīdzinoši viegli atvasināmi no valstu ielaides – izlaides tabulām. Ja ielaides – izlaides tabulas uzsver attiecību starp industrijām, koeficienti var tikt izmantoti, lai noteiktu iespējamo ietekmi uz ekonomiku, sekojot izmaiņām attiecīgajā industrijā. Tos var izmantot, lai noteiktu kāda jauna projekta relatīvo vērtību, ja jāsalīdzina vairāki projekti, kas tiecas uz atbalstu no tiem pašiem finanšu līdzekļiem konkursa ietvaros. Koeficientu (parasti – izlaides, pievienotās vērtības vai nodarbinātības aspektos) izmantošana prasa izpratni par iesaistītajiem procesiem. Jānorāda arī, ka koeficienti ir uz vidējiem rādītājiem balstīti statistikas apkopojumi un tādējādi neņem vērā, piemēram, tehnoloģiskās izmaiņas (Beilby-Orrin & Gordon, 2006).

Jānorāda, ka kultūras koeficientu pieejamība valstī vai reģionā atkarīga no ielaides – izlaides tabulu detalizācijas pakāpes, ja šādas tabulas valstī vai reģionā vispār eksistē. Ielaides – izlaides metodes precizitāte atkarīga no koeficientu precizitātes, vecuma, ekonomikas izmaiņu ātruma, perioda, par kuru tāme sastādīta, plānoto

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

gala pieprasījumu precizitātes un pieņēmumu piemērotības, uzdodot jautājumus. Latvijā šobrīd ir pieejamas 1998.gada ielaides – izlaides tabulas, kas iespēju robežās tika izmantotas arī šī pētījuma ietvaros.

Jānorāda, ka modeļa izmantošanai ir arī trūkumi, proti, tas ir statisks un ignorē atkāpes starp izmaiņām ražošanas pieprasījumā un piedāvājumā, izmaiņām ražošanā un izmaiņām ieņēmumos, izmaiņām ieņēmumos un izmaiņām pieprasījumā, izmaiņām ražošanā un izmaiņām kapacitātē.

6. METODOLOGIJA

Šī pētījuma ietvaros datu iegūšanai un analīzei tika izmantotas gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās pētījumu metodes.

Pētījuma pirmajā posmā tika veikts kabineta pētījums (*desk research*), apzinot iepriekš Latvijā un ārzemēs veiktos pētījumus par kādas nozares ietekmi uz tautsaimniecību. Tas ļāva iegūt pilnīgāku priekšstatu par novērtējuma metodēm, kā arī apzināt citu valstu rezultātus par kultūras nozares ietekmi uz tautsaimniecību. Šī posma rezultātā tika izvēlētas vispiemērotākās stratēģijas Latvijas situācijas analīzei.

Pētījuma otrajā posmā tika izveidota anketa un veikta kultūras nozares institūciju anketēšana, lai savāktu primāros datus kvantitatīvai analīzei. Paš aizpildāmās anketas izlases veidā tika izsūtītas kultūras sektora organizācijām gan pa pastu, gan elektroniski. Lai veicinātu atsaucību izlasē iekļuvušās institūcijas tika apzvanītas, atgādinot par nepieciešamību aizpildīt anketu.

Galvenās tēmas anketā bija: alga, honorāri, telpas, aprīkojums, izdevumi pamat aktivitātēm, marketinga un popularizēšanas izdevumi, izglītības izdevumi, izdevumi informāciju tehnoloģijām, mazumtirdzniecības izdevumi, izdevumi būvniecībai un citi izdevumi. Bija svarīgi noskaidrot, cik lielā mērā kultūras organizācijas izdevumi ‘paliek Latvijas tautsaimniecībā’, kā arī cik būtiska ir ‘vietējā’ piegādātāja komponente kultūras sektora funkcionēšanā (gan resursu, gan darbaspēka ziņā).

Laika periods, par kuru tika ievākti dati, ir 2005. un 2006.gads, ar mērķi iegūtos datus analizēt atsevišķi pa gadiem, lai iegūtu vidējās vērtības un veiktu salīdzinājumu, nosakot tendenci. 2004.gads anketās netiek apskatīts, jo tas bija iestāšanās gads ES, kad Latvijas sabiedrībai, ekonomikai, tās nozarēm, tai skaitā kultūras nozarei, bija jāpiedzīvo salīdzinoši straujas pārmaiņas.

Pētījuma trešajā posmā tika apkopoti sekundārie dati, t.i., publiski pieejamie dati par valsts un pašvaldību piešķirto finansējumu un nodrošināto nodarbinātību.

Apkopojot iegūtos rezultātus no primārajiem un sekundārajiem datu avotiem, **ceturtajā pētījuma posmā** tika veikta analīze kultūras sektora ietvaros, salīdzinot to ar citiem sektoriem, arī izvērtēta netiešā ietekme un noteikts ietekmes multiplikatora efekts. Rezultātu ticamību ietekmē vairāki faktori, tai skaitā jautājumu formulējums anketā un pietiekams aizpildīto anketu skaits.

Piektajā pētījuma posmā, līdztekus sekundāro datu apkopošanai un analīzei (oficiālās datu bāzes, piem., publiski pieejamā statistika, ministriju un VKKF dokumenti), tika veikta padziļināta atsevišķu gadījumu analīze, kas izvēlēti saskaņā ar VKKF padomes priekšlikumiem.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

Gadījumi parasti atspoguļo tipiskākos vai ekstremālos notikumus, kā arī kalpo kā pārbaude kādai teorijai. Šī pētījuma ietvaros, gadījumi vairāk kalpo kā pārbaude ielaides - izlaides modeļa rezultātiem. Lai arī katrs gadījums ir unikāls, tas vienlaikus pārstāv kādu lielāku kopu un potenciāli var līdzināties arī citiem kopas 'gadījumiem'. Šādā izpratnē gadījuma analīzes rezultātus iespējams vispārināt uz visu kopu. (Gadījumu analīzi skat. atsevišķā ziņojumā).

Sestajā pētījuma posmā tika veikts Latvijas rezultātu salīdzinājums ar citu valstu pētījumu rezultātiem.

6.1. Izlases veidošana

Anketēšanas izlase veidota, atlasot organizācijas, kas saņem (t.sk. daļēju) valsts (ieskaitot VKKF) vai pašvaldību finansējumu savu aktivitāšu nodrošināšanai. Kopumā anketēšanai tika izvēlētas institūcijas, kas saņēmušas:

- 1) valsts budžeta finansējumu LR KM 'paspārnē';
- 2) finansējumu dažādiem projektiem no Valsts Kultūrkapitāla fonda virs 1000 LVL viena gada laikā.

Rezultātā adresātu sarakstā iekļautas ap 400 organizāciju.

6.2. Riski un ierobežojumi

Pētījuma ietvaros:

- nav apskatīts lielu festivālu vai pasākumu fenomens, kādi ir, piemēram, Dziesmu svētki.
- notika diskusijas ar ekspertiem, tai skaitā, VKKF padomi, lai apspriestu pētījuma gaitu, virzienu, bagātinātu iespējamo interpretāciju apjomu.
- nav analizēta kultūras sektora sociālā ietekme, jo tās noteikšana prasītu citas metodoloģijas pielietošanu rezultātu iegūšanai.

Pastāv vairāki riski, kuriem būtu jāpievērš uzmanība, izmantojot ielaides - izlaides modeli šajā pētījumā. Modelis ir ievērojami komplekss un prasa ļoti lielu datu apjomu. Izmantojot 1998.gada ielaides - izlaides tabulu, kas satur šobrīd novecojušu informāciju, pret rezultātiem jāizturas rezervēti, jo nav zināmas ne tautsaimniecības struktūras pārmaiņām, ne kultūras sektora iekšējās pārmaiņas, bet ir viennozīmīgi skaidrs, ka tādas šajā laikā ir notikušas. Ir palielināties to kultūras sektora apakšnozaru un darbību īpatsvars, kam ir augsta pievienotā vērtība. Arī vispārējās labklājības palielināšanās ietekmē pieaug iedzīvotāju tēriņi kultūras aktivitātēm, piemēram, teātra izrāžu vai koncertu apmeklējumiem, tāpēc 1998.gada novērtējums būtu uzskatāms par apakšējo robežu.

Iepriekšminētie apsvērumi tomēr neierobežo pētījuma mērķa sasniegšanu un secinājumu izdarīšanu par kultūras sektora ekonomisko ietekmi, lai gan ierobežojumu virkne, protams, rada nobīdi no teorētiski iespējamajiem faktiskajiem rādītājiem.

7. FINANSĒJUMS KULTŪRAS NOZAREI UN STATISTISKĀ INFORMĀCIJA

Finansējums kultūras organizācijām nāk no valsts, vai pašvaldības budžeta (kā mērķdotācija vai cita veida atbalsts), no kultūras pasākumu apmeklētājiem, sponsoriem, ārvalstu investoriem un vēstniecībām. Daļu izdevumu kultūras organizācijas sedz no iepriekšējiem pašu ieņēmumiem un pašieguldījuma.

Caur LR Kultūras ministriju un pašvaldību budžetiem finansējums kultūras organizācijās nonāk tieši vai ar to organizāciju starpniecību, kas izstrādājušas attiecīgās nozares valsts nenodrošinātos atbalsta mehānismus, piemēram, VKKF.

Organizācijām un to projektiem piešķirtais finansējums, tiek novirzīts materiālu iegādei, darbaspēka izmaksām un u.c. izdevumiem, kas nepieciešami kultūras preču vai pakalpojumu sagatavošanai. Daļa no šiem izdevumiem var būt par precēm, kas ražotas ārzemēs, komandējumiem, vai, piemēram, ārvalstu ekspertu piesaistīšanu projekta tapšanā. Ja finansējums tiek novirzīts ārpus valsts, tas potenciāli ir zudis tālākam ritējumam valsts tautsaimniecībā, bet kultūras preces vai pakalpojuma sagatavošanā tiek atvēlēti resursi nodokļiem un citiem maksājumiem valsts budžetā, kur finansējums atkal nonāk valsts rīcībā tālākai izmantošanai, labklājības celšanai un pievienotās vērtības radīšanai.

2006. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumu apjoms, salīdzinot ar iepriekšējā gada izdevumiem, palielinājās par 24,6%, un to līmenis attiecībā pret IKP palielinājās no 36,9% jeb 3297,8 miljoniem LVL 2005. gadā līdz 37,6% jeb 4127,6 miljoniem LVL 2006.gadā (Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2007).

Tabula 1: Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi (%)

	2005		2006		2006 Izmaiņas pret 2005.gadu
	struk- tūra	pret IKP	struk- tūra	pret IKP	
Izdevumi - pavisam	100	36,9	100	42,0	24,6
vispārējie valdības dienesti	7,8	2,9	9,6	4,0	76,9
Aizsardzība	3,3	1,2	3,7	1,5	55,3
sabiedriskā kārtība un drošība, tiesību aizsardzība	5,8	2,2	5,4	2,3	28,8
Izglītība	15,4	5,7	14,0	5,9	23,0
veselības aprūpe	9,3	3,4	9,3	3,9	41,5
sociālā apdrošināšana un nodrošināšana	25,5	9,4	22,5	9,5	18,0
dzīvokļu un komunālā saimniecība, vides aizsardzība	5,8	2,1	5,3	2,2	26,6
brīvais laiks, sports, kultūra un reliģija	3,3	1,2	3,2	1,4	36,6
lauksaimniecība, mežkopība un zvejniecība	8,9	3,3	6,6	2,8	4,3
transports un sakari	7,1	2,6	7,6	3,2	32,6
pārējā ekonomiskā darbība	3,1	1,2	2,6	1,1	10,5
pārējie izdevumi, kas nav atspoguļoti pamatgrupās	4,7	1,7	10,1	4,3	-1,0

Avots: Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2007; Izmaiņas pret 2005.gadu pēc operatīvajiem datiem.

Finansējums kultūrai (kopā ar finansu līdzekļiem brīvā laika nodarbēm, sportam un reliģijai) pieaudzis par 36,6%, kas ir tikai nedaudz mazāk kā vidējais visu nozaru pieaugums. Vairāk budžets pieaudzis tikai veselības aprūpei, aizsardzībai un vispārējiem valdības dienestiem.

Ja 2005.gadā kultūra valsts kopbudžetā veidoja 1.2% no IKP, tad 2006.gadā jau 1.4% no IKP. Procentuāli pret citiem izdevumiem viena gada budžeta ietvaros tas ir samazinājums, galvenokārt uz vispārējo valdības dienestu izdevumu un pārējo izdevumu pieauguma rēķina.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

Valsts budžeta izpilde saskaņā ar Valsts kases mājas lapā sniegto informāciju 2005.gadā parāda, ka LR KM izdevusi 47 515 691 latu, no tiem 33% atalgojumam, 42% subsīdijās un dotācijās, savukārt, kapitālieguldījumiem – 2%. VKKF piešķirti ~14% no visiem izdevumiem, kā arī ~31% no visām subsīdijām un dotācijām.

Attiecībā uz 2006.gada datiem par valsts budžeta izpildi, balstoties uz LR Finanšu ministrijas Budžeta departamenta sniegto operacionālo informāciju, secinām, ka LR KM izdevusi 65 204 720 latus, no tiem, 30% atalgojumam, 46% subsīdijās un dotācijās, vairāk kā 4% kapitālieguldījumos. VKKF piešķirti ~10% no visiem izdevumiem, kā arī 21% no visām subsīdijām un dotācijām.

Tradicionāli investīcijas kultūrā no valsts budžeta netiek apšaubītas, lai gan kultūra tiek uzskatīta par peļņu nenesošu ekonomikas sektoru. Tai pat laikā, ņemot vērā 'valsts maka' pastāvīgo relatīvo samazināšanos visu nepieciešamību kontekstā, vajadzīgi argumenti par labu kultūrai kā vienai no valsts atbalstāmajām jomām.

Privātā sektora uzņēmumu vadība cenšas radīt vērtību akciju īpašniekiem un darbiniekiem, bet publiskā sektora vadības mērķi nav tik pārskatāmi – mērķis ir radīt iespēju 'sabiedriskai vērtībai', neatkarīgi no finansiālas vērtības vai individuāla labuma. Vidēji, saskaņā ar pētījumu „Kultūras ekonomika Eiropā” (2006), valsts atbalsta kultūru 0,5 – 1% apmērā no valsts IKP.

Ārzemēs veiktie pētījumi (Raštons (Rushton), 2001) liecina, ka sabiedrība visumā atbalsta valsts budžeta finanšu līdzekļu novirzīšanu kultūras sektora aktivitātēm. Hansens (Hansen (1997)) secinājis, ka, piemēram, valsts finansējums Kopenhāgenas karaliskajam teātrim tiek lielā mērā atbalstīts no sabiedrības puses, lai gan tikai neliela daļa no aptaujātajiem šo teātri bija pēdējā laikā apmeklējuši. Citi pētnieki - Trosbijs un Vīters (Throsby & Withers (1979)) Austrālijā un Morisons un Vests (Morrison & West (1986)) Kanādā, savos pētījumos secinājuši, ka vidējā vēlētajā priekšstatī par vēlamā atbalsta līmeni kultūras sektoram ir tuvi patiesajam līmenim šajās valstīs.

NACE klasifikatorā kultūra pieder kategorijai O – Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi. 2005.gadā O kategorija devusi 3,42 % ieguldījumu Latvijas IKP (309 622 no 9 059 087 faktiskajās cenās tūkstoš latu), savukārt 2006.gadā 3,56% ieguldījumu IKP (400 615 no 11 264 695), (Latvijas makroekonomiskie rādītāji, 2007). Šis rezultāts ir tuvs ESAO (2006) pētījuma ietvaros iegūtajiem datiem par citām valstīm: 3,1% Austrālijā, 3,5% Kanādā, 2,8% Francijā, 3,3% ASV un 5,8% Lielbritānijā. Tomēr grūti noteikt Latvijas kultūras sektora ieguldījumu IKP precīzi, jo NACE O kategorijā ietilpst arī citas darbības, kas neattiecas uz kultūras sektoru.

Lai attiecinātu anketēšanas rezultātā iegūtos datus uz visu kultūras nozari vai tās apakšnozarēm, nepieciešams apzināt kultūras organizāciju skaitu un dalījumu pa apakšnozarēm. Informācija, kas iegūta no CSB un no LR KM mājas lapas, apkopota 2. tabulā.

Tabula 2: Kultūras organizāciju skaits dalījumā pa kultūras apakšnozarēm

	2005	2006
Publisko bibliotēku skaits		2005/2006
Kultūras un tautas namu skaits	547	525 (+ 11 zonālie)
Māksliniecisko organizāciju skaits		Profesionālās vidējās un augstākās 20 (140 profesionālās ievirzes)
Muzeju skaits		
Teātru skaits	Filmu ražošanas organizāciju skaits, tai skaitā, filmu studijas	9 ~ 65
..operas un baletu skaits	Ar literatūru un izdevējdarbību saistītās organizācijas	~ 12
..drāmas, muzikālo teātru skaits	Ar mūzikas saistītās organizācijas	7 ~ 20
..bērnu un jauniešu skaits	Ar pieminekļu aizsardzību saistīto organizāciju skaits	~ 15
TV un radio raidorganizāciju skaits	Ar vizuālās mākslas kultūras apakšnozari saistīto organizāciju skaits	56 ~ 64
..TV raidorganizācijas		22 23
..Radio raidorganizācijas		28 33

Jānorāda, ka Latvijas Nacionālā opera LR KM mājas lapā uzrādīta pie mūzikas iestādēm, tomēr saskaņā ar CSB sniegto informāciju tā iekļauta pie teātriem, kas arī ievērots šajā pētījumā.

8. ANALĪZE

8.1. Atsaucība anketu aizpildīšanā un datu reprezentativitāte

Pētījuma anketas pa pastu tika izsūtītas 419 adresātiem 2007.gada maija sākumā, ar lūgumu tās aizpildīt trīs nedēļu laikā, tomēr termiņš atbilžu iesniegšanai pēc adresātu lūguma tika pagarināts līdz 1.jūnijam, atsevišķos gadījumos, lai iegūtu iespējami pilnīgāku kopu, anketas tika gaidītas līdz pat augustam. Paralēli anketa bija pieejama arī Valsts Kultūrkapitāla fonda mājas lapā un, ja radās nepieciešamība, nosūtīta elektroniski.

Līdz 1.jūnijam tika saņemtas atbildes no apmēram 60 organizācijām. Lai gan zemā atsaucība bija iepriekš paredzama, rezultāti bija pārāk slikti. Jāatzīst, ka arī citu valstu pētījumos, izmantojot ielaides - izlaides modeli un šādu anketēšanu atsaucība ir bijusi salīdzinoši neliela un tas ir prasījis pētniekiem papildus resursus laika un cilvēku ziņā, lai nodrošinātu salīdzinoši reprezentatīvu atbilžu skaitu. Reprezentatīvu rezultātu nodrošināšanai bija nepieciešamas atbildes no vismaz 25-30% adresātu jeb vismaz ~100 - 120 aizpildītās anketas. Lai iegūtu reprezentatīvu datu kopu - tika izsūtīti atgādinājuma e-pasti un apzvanīti adresāti ar atkārtotu lūgumu aizpildīt anketas.

Līdz 2007.gada augustam tika saņemtas atbildes no 140 organizācijām jeb 35% adresātu, kas bija pietiekami reprezentatīvs apjoms, lai veiktu analīzi par kultūras sektoru kopumā.

Tabula 3: Respondentu apjoms

	(2006)Aktuālākie dati	VKKF atbalstīto projektu izlase	Respondentu skaits	% no VKKF izlases
Kultūras un tautas namu skaits	525	18 (tradicionālā māksla)	13	72,2%
Muzeju skaits (ieskaitot filiāles)	127		20	
Ar pieminekļu aizsardzību saistīto organizāciju skaits	~ 15	135 (kultūras mantojums)	7	20,2%
Teātru skaits	9	23 (teātris)	11	47,8%
Filmu ražošanas organizāciju skaits (t.sk., filmu studijas)	~ 65	38 (filmu māksla)	11	28,9%
Ar literatūru un izdevējdarbību saistītās organizācijas	~ 12	53 (literatūra)	12	22,6%
Ar mūziku saistītās organizācijas	~ 20	63 (mūzika un deja)	13	20,6%
Ar vizuālās mākslas kultūras apakšnozari saistīto organizāciju skaits	~ 6	32 (vizuālā māksla)	6	18,8%
Publisko bibliotēku skaits	872	23 (galvenokārt, starpnozare)	22	95,7%
Arhīvu skaits	6	2 (starpnozare)	6	100,0%
Kultūrizglītības iestāžu skaits	20	13 (dažādi)	19	100,0%
		400	140	35%

Avots: CSB, LR KM un pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

Kaut arī saņemtais datu apjoms visās kultūras apakšnozarēs⁹ ir reprezentatīvs, tomēr literatūras, muzeju, mūzikas, pieminekļu aizsardzības un vizuālās mākslas gadījumos jābūt piesardzīgiem ar rezultātu vispārināšanu.

Tas, ka VKKF izlasē deja apvienota ar mūziku, bet nacionālās programmas „Kultūra” skatījumā deja ietilpst teātra kategorijā, saņemto datu kvalitāti un datu apstrādē iegūtos rezultātus neietekmē.

Jānorāda, ka organizāciju skaits katrā apakšnozarē, kas uzrādīts LR KM mājas lapā vai kādas kultūras apakšnozares mājas lapā, šī pētījuma ietvaros nav uzskatāms par vērā ņemamu skaitu. Pētījuma mērķis ir analizēt kultūras sektora minimālo ietekmi uz tautsaimniecību ar metodoloģiski pārbaudītiem paņēmieniem, izmantojot VKKF atbalstīto projektu izlasi kā reprezentatīvu kultūras sektora izlasi.

⁹ Pie bibliotēkām tiek pieskaitītas arī skolu un pašvaldību bibliotēkas.

8.2. Datu apstrāde un analīze

Dati ļauj vērtēt kultūras ekonomisko ietekmi atsevišķi 2005. un 2006. gadā, kā arī potenciāli aplēst izmaiņu tendenci. Tāpat iespējams identificēt tās jomas vai nozares, kuru pakalpojumus kultūras sektors izmanto salīdzinoši vairāk, un tā noteikt ieņēmumu un nodarbinātības netiešo un izraisīto ietekmi uz visu tautsaimniecību kopumā.

Šajā sadaļā, kur tas iespējams un nepieciešams, veikts salīdzinājums ar vidējo līmeni ekonomikā vai vidējo līmeni citos tautsaimniecības sektoros. Kaut arī pastāv ierobežojumi, kas neļauj izteikt secinājumus ar 100% pārliecību par visu kultūras sektoru un par tā ietekmi uz pilnīgi visiem tautsaimniecības sektoriem, taču **apsekojuma rezultāti ir izmantojami, runājot ar 100% pārliecību par minimālo kultūras sektora ietekmi uz tautsaimniecību.**

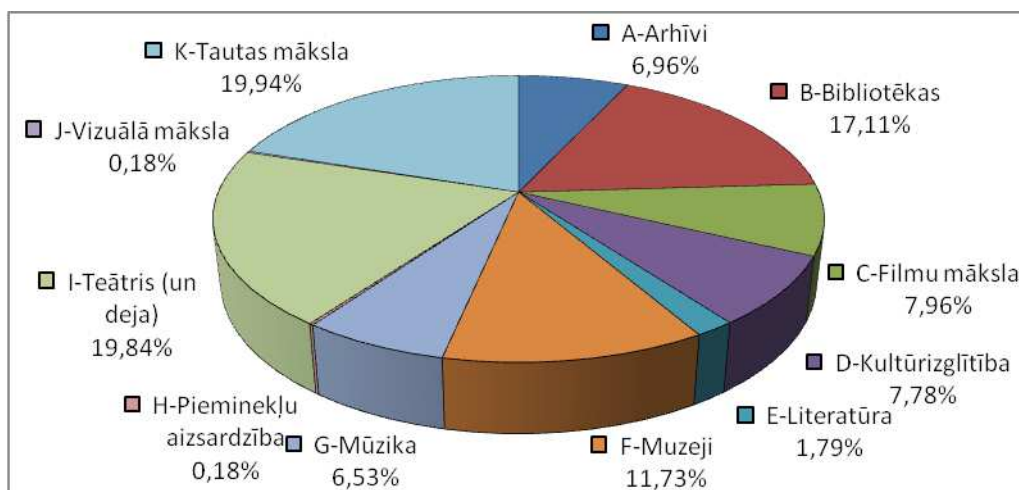
Pētījuma izlases sastāvs visu VKKF atbalstīto projektu kontekstā (skat. 3. tabulu), ļauj no anketām iegūto informāciju vispārināt, runājot par visu atbalstīto nozari. Savukārt, pieņemot VKKF atbalstīto projektu izlasi kā reprezentatīvu kultūras sektora izlasi, pētījuma rezultāti var tikt attiecināti uz visu kultūras sektoru kopumā. Protams, šādā gadījumā pret rezultātiem jāizturas piesardzīgi, tomēr pētījuma autori uzskata, ka šie rezultāti atspoguļo t.s. minimālo ietekmes līmeni, ja nav noteikts citādi.

Nodarbinātība kultūras sektorā absolūtos skaitļos un salīdzinoši

Apkopojot aizpildītās anketas secinām, ka izlases ietvaros 2005.gadā tikuši nodarbināti 7 990 cilvēki, no kuriem 5400 ir pilna laika darbinieki, bet 2 590 – nepilna laika darbinieki. Vispārinot šo informāciju uz kultūras nozari kopumā, iegūstam, ka **kultūras sektors 2005.gadā nodarbinājis 18 284 cilvēkus, tai skaitā, uz pilnu laiku 13 371, bet uz nepilnu – 4 913.** Attiecīgi **2006.gadā kultūras sektorā strādājuši 20 926 cilvēki, tai skaitā 14 294 pilna laika un 6 632 – nepilna laika darbinieki.**

Kā redzam 2. attēlā, lielākā daļa nodarbināto strādā bibliotēkās, muzejos, teātros un tautas mākslas jomās, bet salīdzinoši maz strādājošo ir tādās apakšnozarēs kā vizuālā māksla un pieminekļu aizsardzība.

Attēls 2: Nodarbinātība kopā pa kultūras apakšnozarēm 2005. gadā, %

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Salīdzinot ar 2005. gada datiem redzams, ka 2006. gadā nodarbinātības proporcijas pa apakšnozarēm mainās salīdzinoši maz. Attiecīgi:

izvērtējums

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

A-Arhīvos strādā - 6,06%,

G-Mūzikā - 6,93%,

B-Bibliotēkās - 13,54%,

H-Pieminekļu aizsardzībā - 0,28%,

C-Filmu mākslā - 6,64%,

I-Teātros (un dejas mākslā) - 20,21%,

D-Kultūrizglītībā - 6,90%,

J-Vizuālās mākslas jomā - 0,22%,

E-Literatūras jomā - 2,34%,

K-Tautas mākslā - 25,84%.

F-Muzejos - 11,04%,

Saglabājas tendence, ka vislielāko nodarbinātību nodrošina tautas māksla, teātri (un dejas), kā arī bibliotēkas un muzeji. Salīdzinot ar tautsaimniecību kopumā, **2005.gadā kultūras sektorā nodarbināti ir 1,61% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem un 2006.gadā - 1,79% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem.**

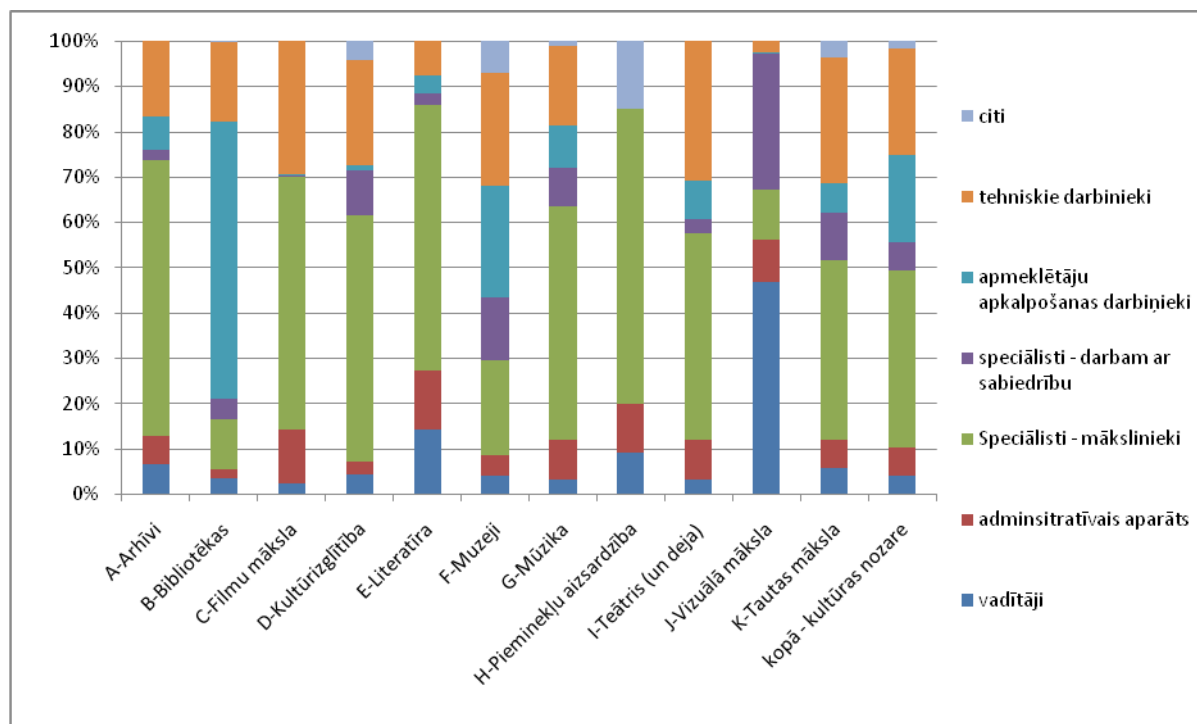
Nodarbināto ieņemamo amatu salīdzinošais atspoguļojums

No kultūras sektorā nodarbinātajiem (arī vispārinot uz visu kultūras sektoru):

- 39% ir speciālisti – mākslinieki (2006.gadā - 42%);
- 23% nodrošina citu tehnisko darbu izpildi;
- 19% nodrošina apmeklētāju apkalpošanu (15%);
- 6% nodrošina darbu ar sabiedrību (8%);
- 6% nodrošina administratīvo, finanšu un juridisko jautājumu risināšanu;
- 4% ir direktori un direktoru vietnieki, arī citi vadītāji.

Procentuālais sadalījums pa kultūras apakšnozarēm redzams 3. attēla grafikā.

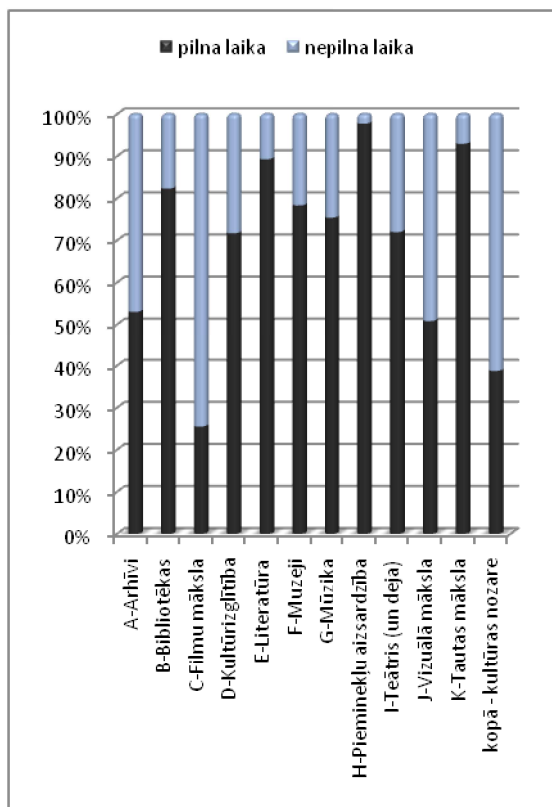
Attēls 3: Darbinieku ieņemamo amatu atspoguļojums kultūras apakšnozarēs 2005.gadā, %

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Atalgojuma un citu, ar cilvēkresursiem saistītu izdevumu, salīdzinājums

Pilna laika darbinieki (ar atalgojumu valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām) 2005.gadā saņēma vidēji 225 latus/ mēnesī (izslēdzot C - Filmu māksla kā ekstrēmu ar 43Ls), savukārt nepilna laika darbinieki - 312 latus. 2006.gadā šie skaitļi attiecīgi bija 314 lati pilna laika un 331 lati nepilna laika darbiniekiem.

Salīdzinot ar vidējo darba samaksu valstī, kas 2005.gadā (pēc CSB datiem par strādājošo mēneša vidējo darba samaksu pa darbības veidiem, pa ceturkšņiem) bija 246 lati, bet 2006.gadā 302 lati, secinām, ka atalgojums kultūras sektorā ir salīdzinoši augstāks kā valstī kopumā.

Protams, valstī pastāv arī 'ēnu ekonomika' un ir tautsaimniecības sektori, kas īstos izdevumus par nodarbinātājiem neuzrāda. Tomēr šī pētījuma mērķis nav noteikt 'ēnu ekonomikas' ietekmi, līdz ar to pētnieki pieņem, ka saskaņā ar oficiālajiem statistikas un analīzes datiem atalgojums kultūras nozarē ir vidēji lielāks kā ekonomikā kopumā.

Savukārt, ja salīdzina strādājošo vidējo darba samaksu pa darbības veidiem saskaņā ar CSB datu bāzē esošo informāciju, tad NACE 92. kategorijai, kur bez atpūtas un sporta ietilpst arī kultūra, vidējā darba

samaksa 2005. un 2006. gadā bijusi attiecīgi 205 un 266 lati. Tas ir salīdzinoši mazāk nekā liecina šajā pētījumā iegūtie dati, un šāds atalgojuma līmenis ir augstāks tikai par atalgojumu zvejniecībā (B), vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā; auto, moto, sadzīves priekšmetu un aparatūras remontā (G) un viesnīcu un restorānu jomā (H). Ja ņem vērā

Attēls 4: Pilna un nepilna laika darbinieku vidējās darba algas attiecība pa apakšnozarēm 2005.gadā

Avots: Pētījuma "Kultūras sektora"

312 lati), tad atalgojuma ziņā tiek apsteigtas arī tādas darbības jomas kā lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība (A), rūpniecība - pavisam (C+D+E), būvniecība (F), izglītība (M), veselība un sociālā aprūpe (N) un Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma, datorpakalpojumi, zinātne un citi komercpakalpojumi (K). Vienīgās darbības jomas, kuru vidējās darba samaksas līmenis netiek sasniegts ir Transports, glabāšana un sakari (I) un Finanšu starpniecība (J), kā arī Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana (L).

1. attēlā redzams, ka Filmu mākslas un Vizuālās mākslas nozarēs cilvēki pārsvarā tiek nodarbināti uz nepilnu laiku, savukārt pārējās apakšnozarēs vairums darbinieku ir pilna laika darbinieki. Skatoties pa gadiem (2005. un 2006.) būtiskas izmaiņas šajā sadalījumā nav vērojamas.

Kas attiecas uz citiem, ar cilvēkresursiem saistītiem izdevumiem - darba devējs kultūras sektorā uz 1 darbinieku tērējis vidēji 495 latus 2005.gadā un 613 latus

2006.gadā. Šie tēriņi, galvenokārt, saistīti ar komandējumiem, bet izglītības pasākumiem no šīs summas veltīti ~19% 2005.gadā un 11% 2006.gadā.

Visvairāk šādi papildus izdevumi 2005.gadā bijuši filmu mākslas un literatūras apakšnozares darba devējiem, savukārt, vismazāk – tautas mākslas, arī muzeju, mūzikas un kultūrizglītības apakšnozares darba devējiem. 2006.gadā, mūzika bijusi starp tām apakšnozarēm, kam šādi tēriņi bijuši visvairāk, savukārt pieminēkļu aizsardzībai un teātra apakšnozarei, tautas mākslai, muzejiem, kultūrizglītībai – salīdzinoši vismazāk.

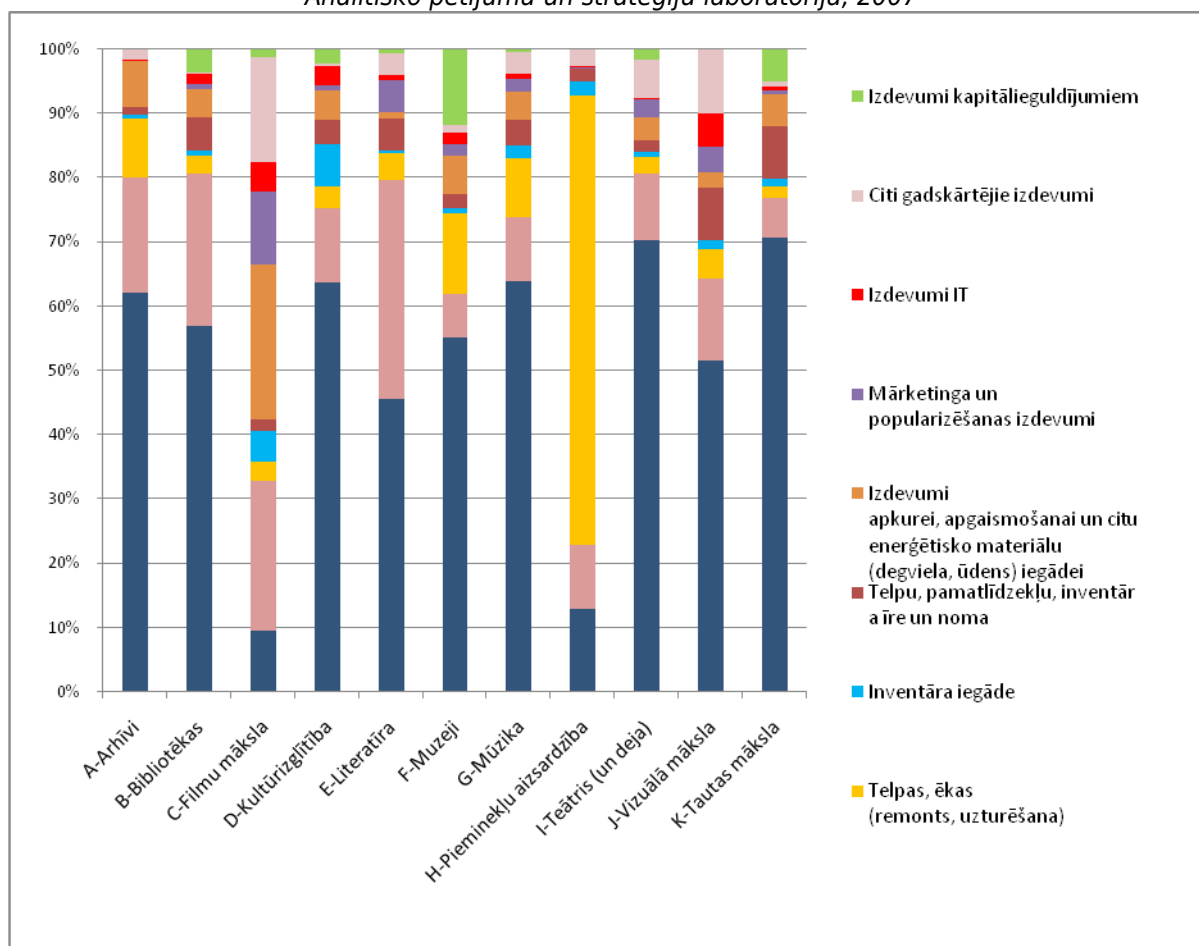
Gan mūzikas, gan citu apakšnozaru izdevumi cilvēkresursiem apjoma ziņā pa gadiem mainās. Tas var būt saistīts ar vispārēju tendenci apakšnozarē un tautsaimniecībā, gan arī atspoguļot ekstrēmus gadījumus, ja izdevumi cilvēkresursiem kādā no apakšnozarēm bijuši neparasti mazi vai neparasti lieli.

Tai pat laikā, kultūras nozarē (tāpat kā citās nozarēs) izdevumi algām un cilvēkresursiem palielinās (tāpat kā citi izdevumi) līdz ar vispārēju labklājības palielināšanos.

Kultūras sektorā **kopumā nodarbināto algām tērēti 32 021 169 Ls/ 2005.gadā un 56 512 637 Ls/ 2006.gadā.** Anketu dati rāda, ka izdevumi darbinieku algām veido vidēji 51% no visiem 2005.gada izdevumiem, bet, ņemot vērā arī citus ar cilvēkresursiem saistītos izdevumus, to īpatsvars pieaug līdz 66%. 2006.gadā izdevumi par darbiniekiem bijuši attiecīgi 58% un pieaug līdz 70%. Atalgojuma un citu cilvēkresursiem veltītu izdevumu īpatsvaru pa kultūras apakšnozarēm iespējams uzskatāmi apskatīt 5. un 6. attēlā.

Kaut arī anketā tika apliecināts, ka dati par individuāliem uzņēmumiem un personām tiks izmantoti tikai apkopotā veidā un būs pieejami tikai pētniekiem, jāatzīst, ka bija respondenti, kas datus par darbinieku algām veltīto finansējumu uzrādījuši nepilnīgi vai nav snieguši nemaz. Līdz ar to, nav izslēgta iespēja, ka strādājošo vidējā alga varētu būt pat lielāka.

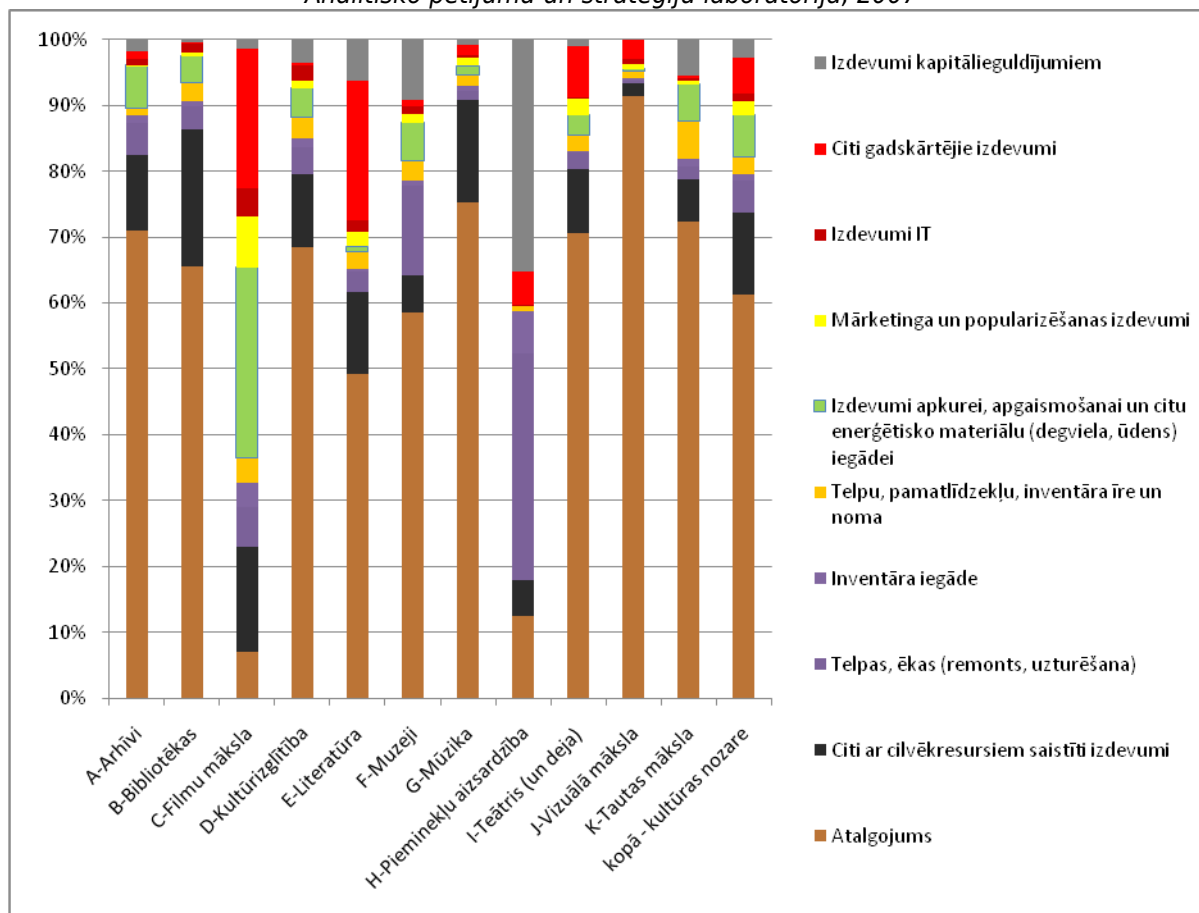
Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

Attēls 5: 2005.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

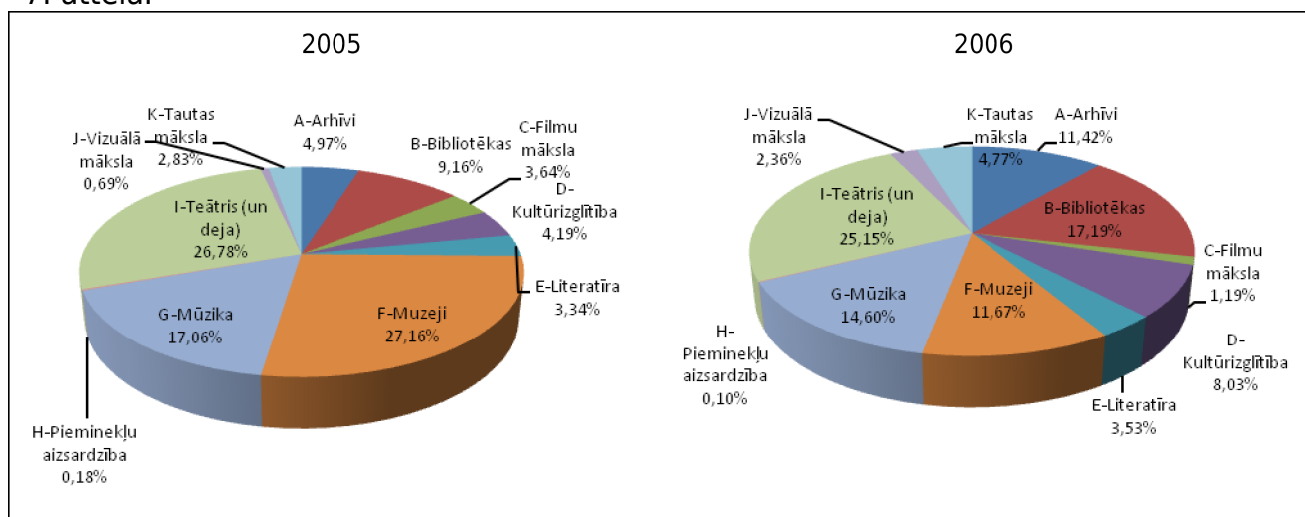
Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

Attēls 6: 2006.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Procentuālais izdevumu apjoms algām, skatot pa apakšnozarēm redzams grafikos 7. attēlā.

Attēls 7: Procentuālais kultūras sektora izdevumu apjoms nodarbināto algām sadalījumā pa apakšnozarēm, 2005. Un 2006.gadā

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Citu izdevumu salīdzinājums**Tabula 4: Izdevumu pozīcijas**

	Izmaksas 2005. gadā (Ls)	Izmaksas, vidēji uz vienu uzņēmumu (Ls)	Izmaksas 2006. gadā (Ls)	Izmaksas, vidēji uz vienu uzņēmumu (Ls)
Remonta darbu un iestāžu uzturēšanas pakalpojumu apmaksai (izņemot kapitālo remontu)	4 318 214	10 796	5 493 863	13 735
Inventāra iegādei	1 218 214	3 046	1 059 770	2 649
Telpu, pamatlīdzekļu, inventāra īrei un nomai	1 749 475	4 374	2 471 647	6 179
Komunālajiem pakalpojumiem	5 332 650	13 332	6 516 174	16 290
Kapitālieguldījumiem	2 553 118	6 383	3 490 511	8 726
Mārketinga un popularizēšanas izdevumiem, tai skaitā, reklāmai, publicitātes nodrošināšanai, sabiedriskajām attiecībām un pārdošanas veicināšanai	2 387 028	-	2 255 871	-
Ar informāciju tehnoloģijām saistītiem jautājumiem, tai skaitā datoru un programmatūras iegādei	1 131 908	-	1 200 921	-
citām gadskārtējām vajadzībām	3 402 632	-	6 231 112	-

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

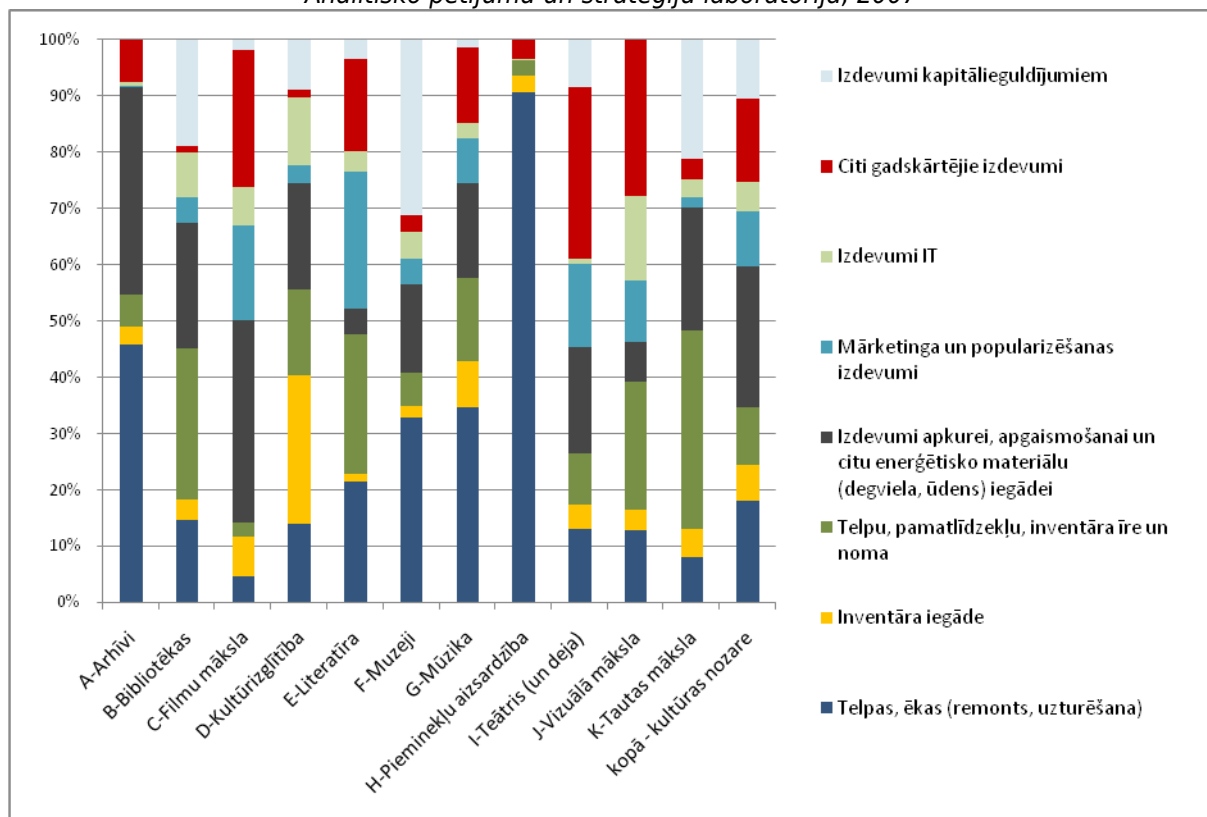
Jāatzīmē, ka arhīvi, tāpat kā pieminekļu aizsardzības un vizuālās mākslas apakšnozares, neuzrāda izdevumus kapitālieguldījumiem, bet pieminekļu aizsardzības apakšnozare vēl bez tam neuzrāda izdevumus komunālajiem pakalpojumiem (apkurei, apgaismošanai un citu enerģētisko materiālu - degviela, ūdens, iegādei).

Vērojams, ka salīdzinot ar 2005. gadu, izdevumi 2006. gadā lielākajā daļā pozīciju pieaug. Samazinājušies tikai izdevumi, kas saistīti ar inventāra iegādi; mārketingu un popularizēšanu. Līdzīgi, kā ar atalgojuma pieaugumu, arī pārējo izmaksu pozīciju kāpums var liecināt gan par tendenci, gan ekstrēmu gadījumu, kas nākamajos gados, iespējams, neatkārtosies.

Ja no grafika (skat. 8. attēlu) izslēdzam ar cilvēkresursiem saistītos izdevumus, redzams, ka kopumā kultūras nozarē vislielākie izdevumi ir par apkuri, apgaismošanu un citu enerģētisko materiālu iegādi, kam seko telpu un ēku remonts, to uzturēšana un citi gadskārtējie izdevumi.

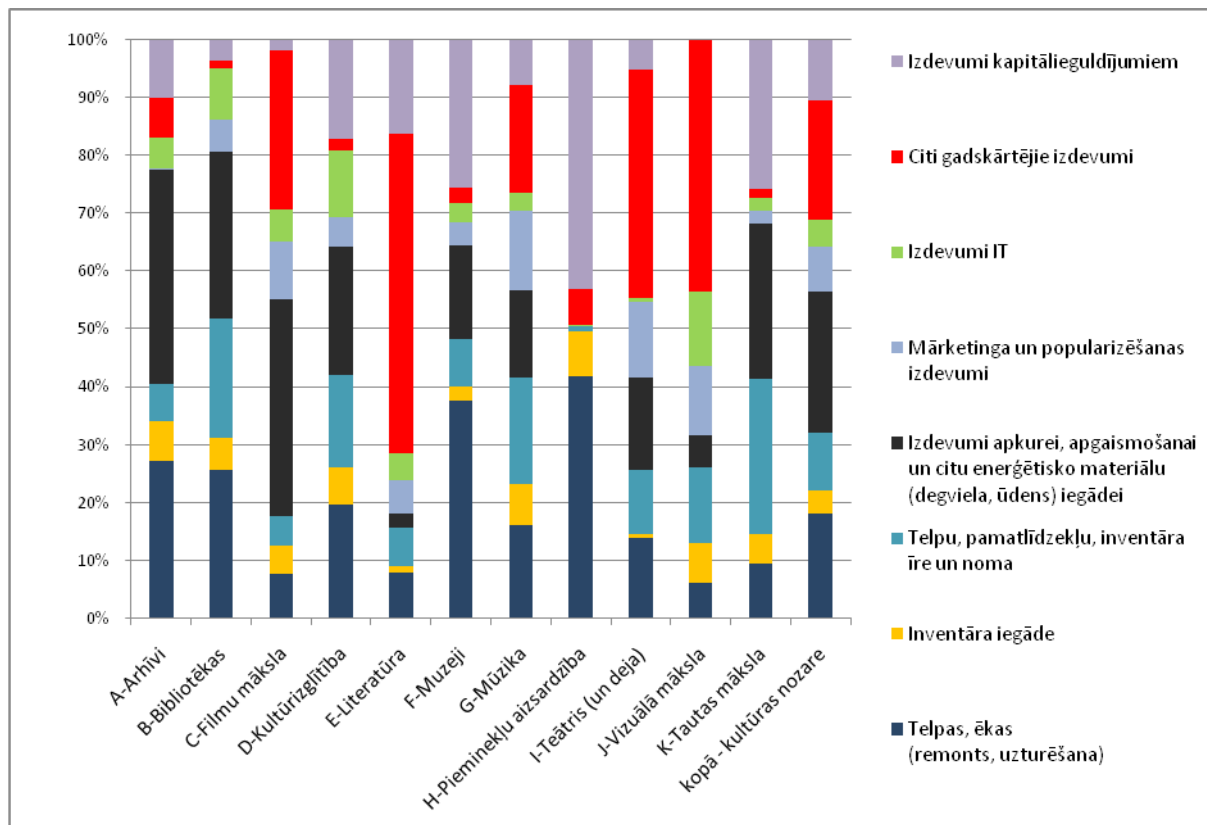
Tā kā pieminekļu aizsardzības nozare, kurai ir ievērojami lielāki izdevumi telpu/ ēku remontam un uzturēšanai, izlasē ir salīdzinoši maz pārstāvēta, kultūras sektorā kopumā tas īpaši neietekmē izdevumu īpatsvara sadalījumu.

Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija, 2007

Attēls 8: 2005.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām (bez atalgojuma un citiem ar cilvēkresursiem saistītiem izdevumiem)

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Attēls 9: 2006.gada izdevumu sadalījums pa apakšnozarēm un pa lielajām izdevumu kategorijām (bez atalgojuma un citiem ar cilvēkresursiem saistītiem izdevumiem)

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Finanšu avotu apskats kultūras nozarē

Anektēšanas rezultāti parāda, ka 72% respondentu valsts finansējumu uzskata par ļoti būtisku, lai īstenotu projektus, 14% būtiskumu ir novērtējuši ar 5 sešu ciparu skalā, 6% ar 4, kas nozīmē, ka kopumā 92% kultūras organizāciju valsts finansējums ir nenoliedzami svarīgs.

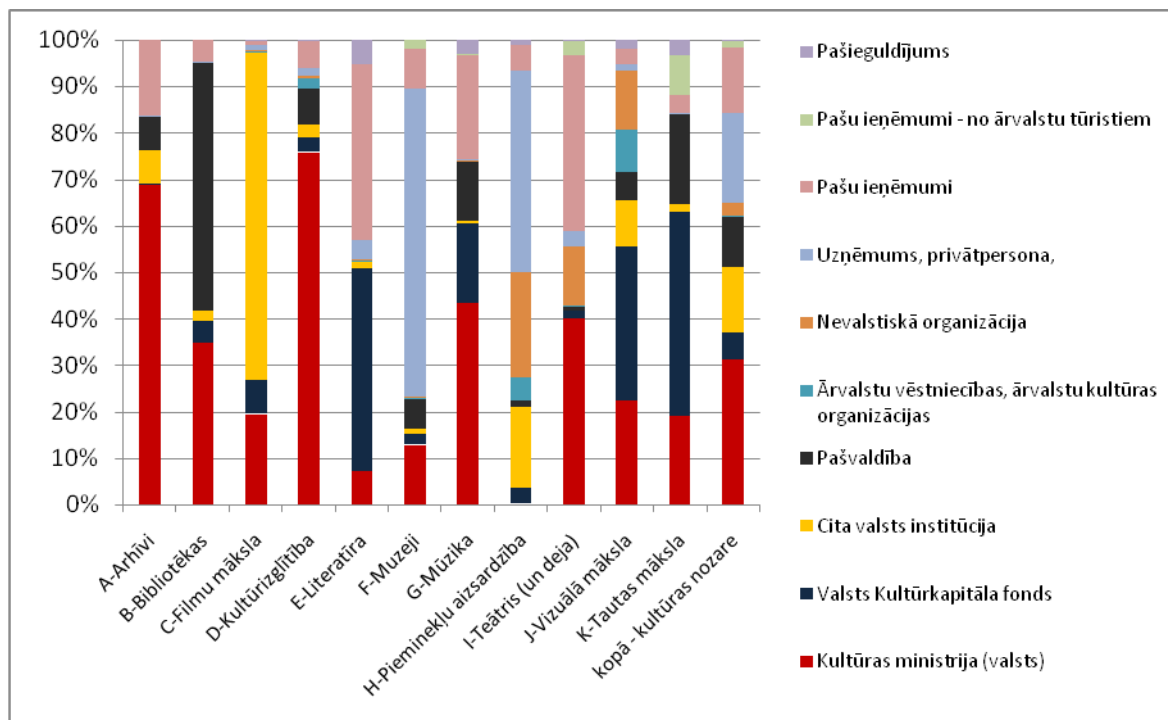
Budžeta finansējums (t.sk. ar VKKF starpniecību vai citas valsts institūcijas starpniecību), 2005.gadā veidoja 52% (2006.gadā – 73%) no visa respondentiem pieejamā finansējuma, savukārt kopā ar pašvaldību finansējumu tas sasniedz 63% (83%).

Var vērtēt arī, ka **2005.gadā 1 lats valsts un pašvaldību finansējuma ir piesaistījis 0,59 latus no citiem avotiem** jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,59. No šiem 0,59 latiem, 1% ir ārvalstu vēstniecību un ārvalstu kultūras organizāciju piesaistītais finansējums, 8% ir nevalstisko organizāciju finansējums, 52% nāk no uzņēmumiem un privātpersonām, bet pašu ieņēmumi veido vidēji 38% un pašieguldījums, kas novērtēts finansu izteiksmē, ~1%.

Attiecīgi **2006.gadā 1 lats valsts un pašvaldību finansējuma piesaistījis 0,21 latu no citiem avotiem** jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,21. No šī 0,21 lata, 12% ir ārvalstu vēstniecību un ārvalstu kultūras organizāciju finansējums, 4% - no nevalstiskajām organizācijām, 9% no uzņēmumiem un privātpersonām, 3% ir pašieguldījums finansiālā izteiksmē, savukārt lielāko daļu jeb 82% veido pašu ieņēmumi.

Šādi rezultāti, kas pa gadiem tomēr ievērojami atšķiras, apliecina nepieciešamību veikt regulārus pētījumus, lai noteiktu tendenci un vidējos rādītājus.

Kultūras apakšnozaru salīdzinājumu pēc to finansējuma avotiem 2005. un 2006. gadā var skatīt 10. un 11. attēlā.

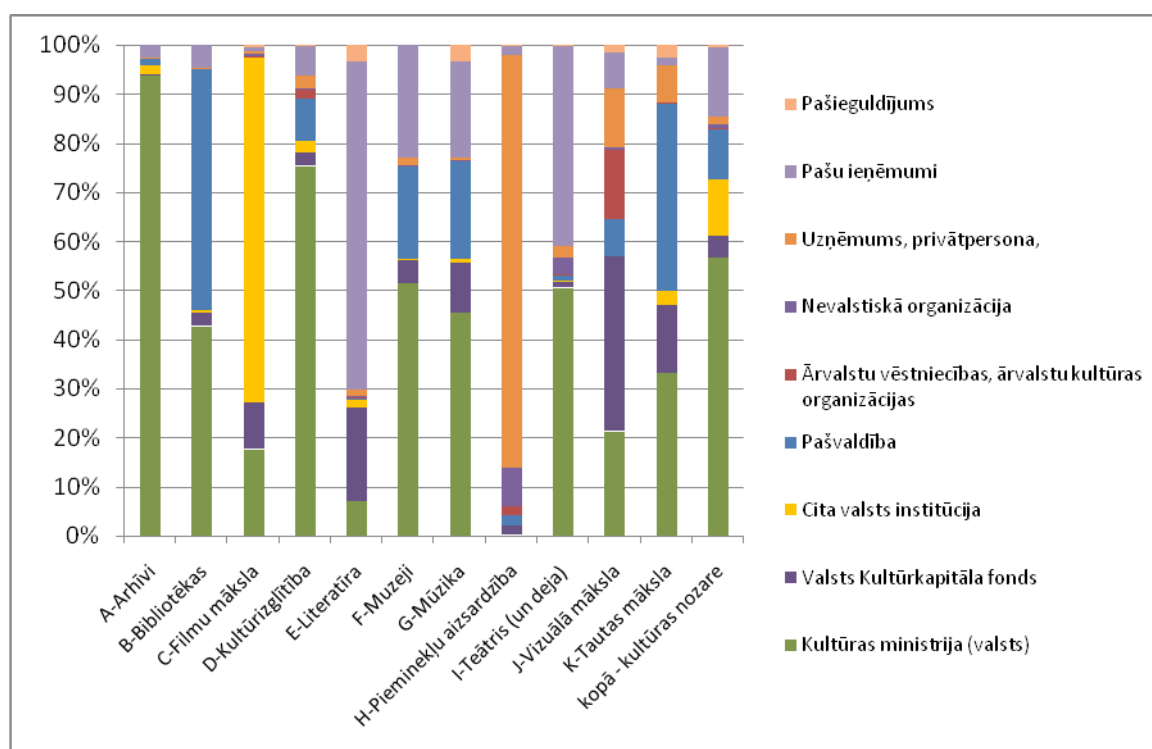
Attēls 10: Finansējuma avoti kultūras apakšnozarēs, 2005.gadā

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Jāsecina, ka:

- tādās kultūras apakšnozares kā arhīvi un kultūrizglītība ir ļoti atkarīgas no valsts finansējuma;
- bibliotēkas 2005.gadā ir saņēmušas ievērojamu atbalstu no pašvaldībām;
- literatūras apakšnozare, vizuālās mākslas un tautas mākslas apakšnozares saņēmušas finansējumu no VKKF;
- filmu nozari atbalsta Nacionālais Kino centrs (NKC);
- muzeju un pieminekļu aizsardzības apakšnozarēs ievērojamus finanšu līdzekļus dod uzņēmumi un privātpersonas;
- pašu ieņēmumi vislielākie ir tādās apakšnozarēs kā literatūra, teātris (un deja), kā arī mūzika un arhīvi;
- ārvalstu finansējums visievērojamākais ir vizuālās mākslas, pieminekļu aizsardzības, kultūrizglītības, kā arī teātra (un dejas) apakšnozarēs.

Līdzīgas iezīmes finansējuma avotos vērojamas arī 2006.gadā.

Attēls 11: Finansējuma avoti kultūras apakšnozarēs, 2006.gadā

Avots: Pētījuma „Kultūras sektora ekonomiskās ietekmes izvērtējums” dati.

Pētījums ļauj secināt, ka uzņēmumu un privātpersonu, arī no ārvalstīm piesaistītā finansējuma potenciāls nākotnē ir liels, jo kultūras sektora radītie produkti dod ievērojamu ekonomisko ietekmi un finansiālu ieguvumu. Tie ir avoti finansējuma meklēšanā, kuru piensums šobrīd ir salīdzinoši neliels.

Anketās respondenti tika lūgti norādīt arī to pašu ieņēmumu daļu, kas nāk no ārvalstu tūristiem. Apkopojot atbildes, redzams, ka vienīgās nozares, kurās daļu ieņēmumu veido ārvalstu tūristi, ir muzeji, mūzika, teātris (un deja) un tautas māksla. 2005.gadā no ārvalstu tūristu ‘kabatām’ nāk 10% no pašu ieņēmumiem, gadu vēlāk - 8%.

Ekonomiskās ietekmes novērtējums

Kultūras sektora tiešo ietekmi raksturo tas, ka **2005. gadā kultūras sektorā kopumā nodarbināti ir 1,61% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, bet 2006.gadā - 1,79%.**

Ieņēmumi kultūras sektorā veidoja 63 082 224 latu 2005.gadā un 96 368 245 latu 2006.gadā.

Kultūras sektora netiešo ietekmi raksturo tas, ka ar pakalpojumu starpniecību dažādās ekonomikas nozarēs 2005. gadā radīti papildu ieņēmumi 31 061 055 latu apmērā, bet 2006. gadā - 39 855 608 latu apmērā. Tas nozīmē, ka **no katra lata, kas 2005. gadā ieguldīts kultūras nozarē, 0,49 lati novirzīti citu nozaru uzņēmumiem.** Līdz ar to katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,49.

2006.gadā **no katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē, 0,41 lats ir novirzīts citu nozaru uzņēmumiem.** Tas nozīmē, ka 2006.gadā katra kultūras nozarē ieguldītā lata, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,41.

Ņemot vērā to, ka IKP ieņēmumu struktūrā 2005.gadā darbinieku atalgojums sastādīja 41,88% (3 794 134 no 9 059 087), savukārt 2006.gadā 43,01% (4 844 982 no 11 264 695) faktiskajās cenās tūkstošos latu (Latvijas makroekonomiskie rādītāji, 2007, 49.lpp.), un pieņemot CSP datus par strādājošo mēneša vidējo darba samaksu pa darbības veidiem (CSP mājas lapa), iegūstam, ka **katra darba vieta kultūras sektorā tālāk atbalsta papildus 0,62 (2005) un 0,71 (2006) darba vietas citos ekonomikas sektoros visā valstī** jeb 1 darba vieta kultūras sektorā rada valstī kopumā attiecīgi 1,62 un 1,71 darba vietas.

Nepilnīgie anketu dati par izdevumu proporciju Latvijā un ārzemēs ražotām precēm/ pakalpojumiem vai vismaz komandējumiem Latvijas teritorijā vai ārzemēs, neļauj noteikt, kāds īpatsvars kultūras sektoram raksturīgo izdevumu paliek Latvijas tautsaimniecībā, veicinot tālāku to ietekmi, un kāds nonāk citu valstu rīcībā.

Tāpat nav analizētas anketu sadaļas „Izdevumi pamatdarbības nodrošināšanai” un „Iepirkumi mazumtirdzniecības vajadzībām”, jo arī dati par šīm pozīcijām sniegti nepilnīgi. Jāatzīmē, ka informācija, kas iekļauta šajās sadaļās pārklājas ar informāciju, kas ir sniegta citās sadaļās, citā griezumā, līdz ar to var uzskatīt, ka šo anketas sadaļu nepilnīgā aizpilde rezultātus būtiski neietekmē.

Lai noteiktu izraisīto ietekmi, nepieciešami cita veida dati un detalizētākas aptaujas. Kaut arī ir 100% prognozējams, ka izraisītais efekts eksistē.

9. SECINĀJUMI UN IEROSINĀJUMI

Kultūras ekonomiskās ietekmes izvērtēšanas galvenie uzstādījumi bija sekojoši:

- Apskatīt iepriekšējo pieredzi Latvijā un ārzemēs par kultūras sektora ekonomiskās ietekmes mērīšanu;
- Apskatīt metodes, ar kādām nozares ekonomisko ietekmi ir iespējams mērīt un izvēlēties optimālo metodi, kas piemērota Latvijas situācijai un var tikt izmantota šī pētījuma ietvaros;
- Izstrādāt apsekojuma anketu un veikt datu savākšanu;
- Veikt iegūto rezultātu analīzi, novērtējot kultūras sektora ekonomisko ietekmi kopumā un, kur tas iespējams, kultūras apakšnozaru griezumā.

Kultūras sektora tiešo ietekmi raksturo tas, ka **2005. gadā kultūras sektorā kopumā nodarbināti ir 1,61% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, bet 2006.gadā - 1,79%.**

Ieņēmumi kultūras sektorā veidoja 63 082 224 latu 2005.gadā un 96 368 245 latu 2006.gadā.

Kultūras sektora netiešo ietekmi raksturo tas, ka ar pakalpojumu starpniecību dažādās ekonomikas nozarēs 2005. gadā radīti papildu ieņēmumi 31 061 055 latu apmērā, bet 2006. gadā - 39 855 608 latu apmērā. Tas nozīmē, ka **no katra lata, kas 2005. gadā ieguldīts kultūras nozarē, 0,49 lati novirzīti citu nozaru uzņēmumiem.** Līdz ar to katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,49.

Kultūras sektora izraisīto ekonomisko ietekmi raksturo secinājums, ka **2005.gadā 1 lats valsts un pašvaldību finansējuma ir piesaistījis 0,59 latus no citiem avotiem** jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,59. Attiecīgi **2006.gadā 1 lats valsts un pašvaldību finansējuma piesaistījis 0,21 latu no citiem avotiem** jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,21. Kas attiecas uz nodarbinātību, **katra darba vieta kultūras sektorā tālāk atbalsta 0,62 (2005) un 0,71 (2006) darba vietas citos ekonomikas sektoros visā valstī** jeb 1 darba vieta kultūras sektorā rada valstī kopumā attiecīgi 1,62 un 1,71 darba vietas.

Pētījuma rezultāti ir ticami un līdzīgi citu valstu un reģionu kultūras sektora ekonomiskās ietekmes novērtējuma rezultātiem. Rezultāti par darba vietu radīšanu kultūras sektorā valstī ir citu valstu (vai reģionu) multiplikatoru robežās (skat. 5. nodaļu), tāpēc var uzskatīt, ka iegūtie rezultāti ir ticami, un nav nepieciešams izmantot citu valstu vai reģionu multiplikatorus, radīto darba vietu ietekmes noteikšanai.

Latvijai būtu jāattīsta nozaru ekonomiskās ietekmes novērtēšana, neatkarīgi no tā, vai tā būtu kultūra vai cita tautsaimniecībai potenciāli svarīga nozare.

Šādus pētījumus būtu vērts veikt regulāri un, padziļinot analīzi. Piemēram, varētu regulāri novērot kultūras apakšnozares, lai noskaidrotu, kurās jāiegulda vairāk valsts finanšu līdzekļi un kurās ieguldījumus var samazināt, jo apakšnozare sekmīgi piesaista privātā sektora finansējumu saviem projektiem un produktiem.

Šāda veida pētījumus, izmantojot ielaides – izlaides metodi, ir iespējams veikt un ārvalstīs šo metodi pielieto gan pētot dažādas tautsaimniecības jomas (piem.,

tūrismu), gan investīciju veidus (piem., novērtējot ES struktūrfondu ietekmi), gan dažādos mērogos – visas valsts vai atsevišķu reģionu līmenī.

10. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

10.1. Datu apstrāde un analīze

1. Dorfman, R., Samuelson, P.A., Solow, R.M (1958) „Linear Programming and Economic Analysis”, Ņujorka
2. Allin, P. (2000) “Creative Research, A Modernising Government Review of DCMS's Statistical and Social Policy Research Needs” Statistics and Social Policy Unit, Department for Culture, Media and Sport
3. Baumol. W.J. (1961) „Economic theory and operations analysis” Princeton University, Prentice Hall, inc.
4. Beutel, J. (1982) „Input-Output Analysis and Linear Programming - The General Input-Output Model, in: Grassini and Smyshlyaev (Hrsg.): Proceedings of the Third Task Force Meeting of the International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) on Input-Output Modeling”
5. Bomsdorf, E. (1977) „Das verallgemeinerte Input-Output-Modell als Grundlage für Input-Output-Analysen”, Meizenheima pie Glānas
6. Briselē bāzēta konsultāciju kompānija KEA (2006) „The economy of culture in Europe” http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/studies/economy_en.html
7. Chenery, H.B., Clark, P.G. (1959) „Interindustry Economics”, Ņujorka
8. Chipman, J. (1953) „Linear Programming, in: Review of Economics and Statistics”
9. Coalter, F. (2001) “Cultural Services: Realising the Potential, Research Agenda, Centre for Leisure Research” University of Edinburgh, Edinburgh
10. Dantzig, G.B.(1951) „Maximisation of a Linear Function of Variables Subject to Linear Inequalities” Activity analysis of Production and Allocation, ed. by. Koopmans, T.C., Ņujorka
11. Department for Culture, Media and Sport (2001) „Creative Industries Mapping Document”, DCMS, London, (Kultūras, mēdiju un sporta departaments)
12. Dorfman, R. (1953) „Mathematical or „Linear“ Programming: A Nonmathematical Exposition” American Economic Review
13. Dunlop, S. un Glloway, S. (2004) „The Economic Impact of the Cultural Sector in Scotland” The Scottish Economic Policy Network (scotecon)
14. Eiropas kontu sistēmas (EKS) 1995 ielaides-izlaides rokasgrāmata. Apkopošana un analīze Versija: 2002. gada augusts
15. Fleissner, P., Böhme, W., Brautzsch, H.-U., Höhne, J., Siassi J. un Stark, K. (1993) „Input-Output-Analyse – Eine Einführung in Theorie und Anwendungen” Vīne
16. Gordon, J.C. un Beilby-Orrin, H. (2006) „International Measurement of the Economic and Social Importance of Culture” Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO)
17. Gosh, A. (1968) „Planning, Programming and Input-Output Models – Selected Papers on Indian Planning”, Kembridža
18. Hall, B. (2000) „Cultural Industries: Key Data, The Cultural Industries in Yorkshire and the Humber” A College of the University of Leeds
19. Hansen, T. B.(1997) The willingness -to-pay for the Royal Theatre in Copenhagen as a public good”, Journal of Cultural Economics 21(1): 1-28.
20. Holub, H.-W. Un Schnabl, H. (1982) „Input-Output Rechnung – Input-Output-Tabellen”, Minhene

21. Holub, H.-W. un Schnabl, H. (1994) „Input-Output Rechnung - Input-Output Analyse”, Minhe
22. Karnīte, R. (1999) “Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums”, BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts.
23. Karnīte, R. (2002) “Muzeju juridiskā statusa pilnveidošana ekonomiski rentabli un efektīvai muzeju darbībai”, BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts.
24. Karnīte, R. (2003) “Kultūras nozares ieguldījuma tautsaimniecībā aprēķināšana (statistisko rādītāju pilnveidošana)”, BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts.
25. Karnīte, R., Ābele, D., Kubuliņa, A., Počs, U., Bērziņš, L. un Teibe, M. (1998) “Kultūras sektora tautsaimnieciskā nozīmīguma novērtējums”, BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts.
26. Kelly, A. un Kelly, M. (2000) „Impact and values - assessing the arts and creative industries” Bristol Cultural Development Partnership, Bristol, Lielbritānija
27. Koopmans, T.C. (1951) „Analysis of Production as an Efficient Combination of Activities” Activity Analysis of Production and Allocation, ed. by Koopmans T.C., Ņujorka
28. Kurz, H.D., Dietzenbacher, E., Lager, C. (1998) „Input-Output Analysis”, I—III sējums, Celtnhema
29. Landry, C., Bianchini, F., Maguire, M. un Worpole, K. (1993) “The Social Impact of the Arts A Discussion Document” Comedia, Stroud
30. Leontief, W. (1936) „Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States” Review of Economic Statistics
31. Leontief, W. (1937) „Interrelation of Prices, Output, Savings and Investment” Review of Economic Statistics
32. Leontief, W. (1941) „The Structure of the American Economy 1919—1939”, Kembridža, (Masacūsetsa)
33. Leontief, W. (1966) „Input-Output Economics” Ņujorka
34. Leontief, W. (1986) „Input-Output Economics”, Second Edition, Ņujorka
35. Lingayah, S., McGillivray, A. un Raynard, P. (1997) “Creative Accounting: Beyond the bottom line, The Social Impact of the Arts”, Working Paper 2, New Economics Foundation, Comedia, Stroud
36. LR Centrālās statistikas pārvalde (2007) „Latvijas makroekonomiskie rādītāji”
37. LR Ekonomikas ministrija (2007) „Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību” <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=137>
38. LR Kultūras ministrija (2001) „Nacionālās programmas ‘Kultūra’ 2000-2010” <http://www.km.gov.lv/ui/main.asp?id=11103>
39. LR Kultūras ministrija (2006) „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015.gadam” <http://www.km.gov.lv/ui/imagebinary.asp?imageid=3124>
40. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2006) „Latvijas Nacionālais Attīstības plāns 2007-2013” http://www.nap.lv/lat/nacionalais_attistibas_plans/
41. Matarasso, F. (1996) “Northern Lights: the social impact of the Feisean (Gaelic Festivals)”, Comedia, Stroud
42. Matuszewski, T. (1972) „Partly disaggregated rectangular input-output models and their use for the purposes of large corporation” kā minēts Brody, A. un Carter A.P. (1972) „Input-Output Techniques”, Amsterdama, Londona

43. Mazzanti, M. (2002) "Valuing Cultural Heritage Services by Choice Modeling Experiments: Visitor Study at the Galleria Borghese"
44. Miller, R.E. un Peter D. B. (1985) „Input-Output Analysis - Foundations and Extensions” Englvuda Klifa
45. Morrison, W.G., and West E.G.(1986) Subsidies for the performing arts: "Evidence on voter preference". Journal of Behavioral Economics 15: 57-72.
46. Myerscough, J., Bruce, A., Manton, K., Towse, R. un Vaughan, D.R. (1998) "The Economic Importance of the Arts in Ipswich", Policy Studies Institute, London
47. O'Brien, J. un Feist, A. (1997) "Employment in the Arts and Cultural Industries: Analysis of the Labour Force Survey and other sources", Arts Council of England, London
48. O'Connor, J. (1998) "The Cultural Production Sector in Manchester, Research and Strategy", Manchester Institute for Popular Culture, Manchester
49. Pasinetti, L.L. (1977) „Lectures on the Theory of Production”, Londona
50. Picard, R. un Toivonen, T.E. (2004) "The economic contributions of copyright-based industries in Latvia 2000", Ministry of Culture of the Republic of Latvia.
51. Pratt, A.C.Dr. (1997) "The Cultural Industries Sector: its definition and character from secondary sources on employment and trade, Britain 1984-91", London School of Economics, London
52. Radich, A.J. (1987) "Economic Impact of the Arts: A sourcebook, National Conference of State Legislature", Denver, USA
53. Reeves (2002) „Measuring the economic and social impact of the arts: a review” The Arts Council of England
54. Rushton, M. (2001) „State and provincial arts council: a framework for analysis” Journal of Cultural Economics, University of reginal department of economics, Canada, 2001
55. Schultze, G.G. un Rose, A. (1998) „Public orchestra funding in Germany - an empirical investigation” Journal of Cultural Economics 22(4): 227-47.
56. Schumann, J. (1968) „Input-Output-Analyse”, Berlīne
57. SIA „Baltic Project consulting” (2006) „Kultūras nozares nozīme Latvijas tautsaimniecībā un ES struktūrfondu izmantošana kultūras vajadzībām” http://www.esfondi.lv/upload/01-strukturfondi/petijumi/Kulturas_nozares_nozime_LV_tautsaimnieciba_02.pdf
58. Swenson, D. (2007) „The Economic Value of Arts and Cultural Organisations to the Central Iowa Economy” http://www.iowaartscouncil.org/publications_&_resources/advocacy_info/assets/bravo_2007.pdf
59. Sydsaeter, K. un Hammond, P. (1995) „Essential Mathematics for Economic Analysis” 2nd Edition., Prentice Hall, inc.
60. The Wessex Group, Ltd. (2000) „Virginians for the Art. The economic Impact of Arts and Cultural Organizations in Virginia” <http://www.vaforarts.org/tempdocs/Wessex.pdf>
61. Throsby, C.D., un Withers, G.A. (1979) „The Economics of the Performing Arts” New York: St. Martin's.
62. Travers, T. (1998) "The Wyndham Report: The economic impact of London's West End theatre", Society of London Theatre, London
63. University of Portsmouth (2000) „The Chichester Festival Theatre Economic Impact Study” Chichester District Council, Portsmouth, (Vietējās un reģionālās ekonomiskās analīzes centrs Portsmutas universitātē)

64. Venkatachalam, L. (2004) „The contingent valuation method: a review” Institute for Social and Economic Change
65. Welsh Economy Research Unit and DCA Cardiff (1998) „The Economic Impact of the Arts and Cultural Industries in Wales” (Velsas ekonomikas pētniecības vienība un DCA Kārdifā)

10.2. Internets

LR Kultūras ministrijas mājas lapa internetā <http://www.km.gov.lv>

Valsts Kultūrkapitāla fonda mājas lapa internetā <http://www.kkf.lv>

LR Valsts kases mājas lapa internetā <http://www.kase.gov.lv>

LR Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa internetā <http://www.csb.gov.lv/>